

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Навчально-науковий інститут економіки і управління
Кафедра міжнародної економіки

«До захисту в ЕК»

«До захисту допущено»

Директор інституту
_____ О.О.Шеремет

Завідувач кафедри
_____ С.О.Гуткевич

«__» _____ 20__ р.

«__» _____ 20__ р.

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»
освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка»
на тему: «Регулювання міграційних процесів»

Виконала
здобувач 4 курсу, групи МЕ 4-8

Олексієнко Людмила Володимирівна

Керівник к.е.н., доцент

_____ Артамонова Галина Володимирівна

Рецензент

_____

Засвідчую, що в цій дипломній
роботі немає запозичень із праць
інших авторів без відповідних
посилань
здобувач _____

Київ-2021 р.

Анотація

Дипломна робота на тему : « Регулювання міграційних процесів». Виконала студентка МЕ-4-8 Олексієнко Людмила Володимирівна. Керівник роботи к. е. н., доцент Артамонова Галина Володимирівна.

Бакалаврська робота складається з завдання, анотації, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, переліку використаної літератури, та додатків. Загальний об'єм складає 80 сторінок, а також 13 рисунків та 3 таблиць, додаток та 59 найменувань використаних джерел.

В першому розділі розглянуто регулювання міграційних процесів, де визначено теоретичні основи міграційних процесів, таких як сутність, класифікаційні підходи і вплив державного регулювання на міграційні процеси. В другому розділі дана характеристика тенденцій світових міграційних процесів, проаналізовано вплив державного регулювання в світі та Україні, оцінено державне регулювання в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. В третьому розділі висвітлено вдосконалення регулювання міжнародної трудової міграції в Україні, дані заходи щодо фінансово-економічного регулювання, спрямовані на покращення міграційного клімату в умовах євроінтеграції України.

Ключові слова: міграція, міграційні процеси, регулювання, трудова міграція, мігранти, праця.

ЗМІСТ

ВСТУП	2
Розділ 1. Теоретичні основи міграційних процесів.....	5
1.1. Сутність регулювання трудової міграції.....	5
1.2.Класифікаційні підходи до визначення міжнародної трудової міграції.....	11
1.3. Вплив державного регулювання на міграційні процеси.....	16
Висновки до розділу 1.....	24
Розділ 2. Аналіз регулювання світових міграційних процесів.....	26
2.1. Характеристика тенденцій світових міграційних процесів.....	26
2.2. Аналіз впливу державного регулювання на міграційні процеси в світі та Україні.....	31
2.3. Оцінка державного регулювання міграційних процесів в рамках Угоди про асоціацію.....	42
Висновки до розділу 2.....	50
Розділ 3. Вдосконалення регулювання міграційних процесів в Україні.....	52
3.1 Напрями державного регулювання міжнародної трудової міграції в Україні.....	52
3.2. Заходи щодо фінансово-економічного регулювання, спрямовані на покращення міграційного клімату в умовах євроінтеграції України.....	59
Висновки до розділу 3.....	63
Висновки.....	64
Перелік використаних джерел.....	67

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток глобалізаційних процесів у світовій економіці дозволяє узгоджувати попит та пропозицію на персонал незалежно від країни походження працівника і призводить до виникнення явища міжнародної трудової міграції. Досвід високорозвинених країн показує, що ефективне залучення та використання кваліфікованих трудових ресурсів є одним з ключових факторів економічного зростання країни. Натомість міграція низькокваліфікованих працівників, які не є дефіцитними для економіки країни, призводить до збільшення безробіття серед місцевого населення, зниження заробітної плати в галузі та зростання соціального напруження. Багатофакторний вплив міграції на соціально-економічне становище країни вимагає постійного удосконалення системи регулювання міжнародної трудової міграції задля отримання соціально-економічних переваг від участі держави у міграційних процесах.

Для України досить гостро актуалізується питання аналізу міграційних процесів, що набувають значних масштабів та здійснюють як прямий так і опосередкований вплив на всіх суб'єктів національного ринку праці, особливості їхнього функціонування та економічне становище країни в цілому. За умов глибокої політичної та економічної кризи, а також збройного конфлікту на Сході, в Україні спостерігається постійне збільшення кількості вимушених переселенців з Донбасу та Криму, а також суттєве зростання трудової міграції українців закордон, що створює необхідність поглибленого вивчення проблем впливу міграції та здійснення виваженого державного регулювання, яке забезпечувало б мінімізацію міграційних ризиків для економіки, правильну організацію та використання трудового потенціалу економічно активного населення в інтересах розвитку України та її регіонів. Ефективна міграційна політика набуває вагомого значення не лише в сфері розвитку економіки, а й в площині національної безпеки України.

Мета полягає у виявленні передумов, причин та впливу міграції на соціально-економічний розвиток України, а також аналіз перспектив вирішення цієї проблеми.

Досягнення поставленої мети буде здійснено шляхом виконання наступних завдань:

- розкрити сутність державного регулювання міжнародної міграції;
- розглянути класифікаційні підходи до визначення міжнародної трудової міграції;
- проаналізувати підходи до оцінки державного регулювання міграційних процесів;
- оцінити стан та тенденції міграційних процесів ;
- провести оцінку державного регулювання міграційних процесів в рамках Угоди про асоціацію;
- проаналізувати напрями державного регулювання міжнародної трудової міграції в Україні;
- навести заходи щодо фінансово-економічного регулювання, спрямовані на покращення міграційного клімату в умовах євроінтеграції України.

Об’єктом кваліфікаційна роботи є міграційні процеси.

Предметом кваліфікаційної роботи є регулювання міграційних процесів.

Методи, які використовувались при написанні роботи, наступні:

- абстрактно-логічний – для узагальнення та формування висновків;
- аналіз - поділення кризи на складові і аналізу кожної частини окремо;
- метод індукції - встановлення принципів міграційної кризи на основі фактів та явищ;
- монографічний – сукупність основних принципів, методів пізнання і перетворення дійсності;
- статистичний – графіки, таблиці, рисунки;

– спостереження – як спосіб пізнання об’єктивного світу на основі безпосереднього сприйняття впливу міграційної кризи на ринок праці держави; отримання первинного матеріалу для вивчення.

Інформаційна база представлена матеріалами міжнародних нормативно-правових актів в галузі міграції, підручників та навчальних посібників, монографій, наукових статей, інтернет-джерел та статистичними даними.

Структура кваліфікаційної роботи: викладена на 80 сторінках тексту і складається зі вступу, трьох розділів, висновків та переліком використаних джерел. Робота містить 13 рисунків, 3 таблиці, додатку та 59 використаних джерел.

В першому розділі було розглянено теоретичні основи міграційних процесів. Другий розділ присвячено аналізу регулювання світових міграційних процесів. В третьому розділі представлені напрями державного регулювання міжнародної трудової міграції в Україні та заходи щодо фінансово-економічного регулювання, спрямовані на покращення міграційного клімату в умовах євроінтеграції України.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Сутність регулювання трудової міграції

З інтенсифікацією процесів глобалізації та регіональної інтеграції все більший вплив один на одного здійснюють явища і події, що відбуваються на великій відстані один від одного. Посилення міжнародних торгових зв'язків і розширення багатопланової та багатосторонньої фінансово-економічної, і культурної взаємодії між державами, міжнародними організаціями, суспільнополітичними рухами, окремими індивідами, а також терористичними організаціями породжує особливу щільну комплексну взаємозалежність.

Ринок праці – основний елемент економіки будь-якого типу, що одночасно представляє важливу сферу соціального і політичного життя суспільства. Особливістю даного ринку є надзвичайна складність знаходження компромісу між ефективною для економічного розвитку часткою зайнятого населення і забезпеченням його соціального захисту. Основним джерелом забезпечення добробуту населення країни є розвинений ринок праці, що пропонує населенню можливість реалізації своїх професійних знань і навичок, і отримання матеріальної винагороди відповідно якості і кількості затраченої праці. Зі свого боку, наявність необхідних трудових ресурсів, відповідних поточним і перспективним потребам держави, є однією з ключових факторів функціонування та ефективного розвитку національної економіки.

Зростання продуктивності праці, що супроводжується зваженою міграційною політикою, дозволить стабілізувати потребу України в трудових ресурсах, а висока трудова мобільність населення забезпечать максимальний територіальний і структурний баланс попиту і пропозиції робочої сили.

Значний вплив на економіку країни здійснюють грошові перекази трудових мігрантів, що впливають на життєвий рівень домогосподарств, які використовують ці грошові перекази та витрачають їх в Україні. Грошові

перекази українських мігрантів, що працюють в Україні в країнах з високим рівнем доходу, стають все більш важливим джерелом додаткових доходів для сімей мігрантів. З урахуванням збільшення сукупного припливу грошових переказів очікується, що вони також стануть потенційним джерелом фінансування соціально-економічного розвитку України в цілому.

Люди переселяються в силу різних причин. Їх можна розділити на чотири групи: економічні, соціальні, політичні та екологічні:

1. Економічна (трудова) міграція має на увазі зміну місця розташування в зв'язку з пошуком роботи або просуванням по службі. У спеціалізованій літературі цей тип найчастіше пов'язують з поширенням глобалізації та тісною інтеграцією національних економік. Крім цього, економічні причини міграції включають укладення між країнами угод про вільну торгівлю: наприклад, Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА), Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ).

2. Соціальна міграція виникає, коли люди переїжджають в пошуках кращих умов проживання або слідує за своїми родичами або друзями.

3. Про політичну міграцію йде мова, коли люди біжать від жорстокого політичного режиму, політичних хвилювань, гноблення, революції або війни в країні громадянської належності.

4. Екологічну міграцію викликають різні природні катастрофи: урагани, потопа, землетруси, цунамі, посуха, виверження вулканів і т.д. [56, с. 25].

В наукових аналізах взаємозв'язок міграцій та розвитку оцінюється неоднозначно. На думку О. Купець, внаслідок дії комплексу об'єктивних та суб'єктивних чинників мала частина трудових мігрантів повертається на батьківщину із новими знаннями, вміннями й цінностями, і лише деякі із них мають змогу ефективно застосовувати отримані надбання на вітчизняному ринку праці, сприяючи таким чином економічному розвитку країни [29, с. 94].

Також зазначимо, що П'ятковською О. у її дослідженнях зазначається, що за незначних обсягів еміграція справляє позитивний вплив на величину ВВП, що припадає на 1 особу у країні, а при значних обсягах вона справляє 8

негативний вплив. Дослідниця стверджує, що вплив тих грошових переказів, які переказують трудові мігранти в короткостроковій перспективі, призводить до збільшення добробуту населення країни-походження мігранта, проте у довгостроковій перспективі вплив цих переказів буде залежати від сфери їх розподілу та ефективності використання переказаних коштів [41, с. 112].

Майданіком І. наводяться аргументи щодо того, що учасники трудових міграцій - це не єдина категорія потенційних підприємців, що мають можливості відкриття бізнесу за допомогою міграційного капіталу. Діти мігрантів також мають доступ до міграційних фінансових ресурсів, які можуть бути ними використані задля відкриття власного бізнесу [34, с. 116].

Також зазначимо, що переважно теоретичний дискурс носить односторонній характер, а основну увагу здебільшого приділено трансфертам і їх безпосереднім економічним наслідкам. Не так систематично досліджуються й нематеріальні ефекти трансфертів, а саме – вплив міграції на здоров'я, рівень освіти, на соціальні й етнічні аспекти у країнах їх походження.

Також недостатня увага приділена таким нематеріальним ефектам міграції, як значення трудової міграції в зміні культурного та соціального середовища у країні походження мігрантів. Позитивним ефектом від відтоку працівників окремих кваліфікацій для країн походження є зменшення безробіття.

У країнах, де ринок праці не здатен поглинути наявну кількість внутрішньої робочої сили, еміграція зумовлює полегшення фінансового тиску на державу і скорочує безробіття. Якщо система 9 вищої освіти розширилась до межі, коли важко ефективно залучати випускників на ринок праці або існує незбіг між спеціальностями та реальними потребами економіки, втрати від еміграції незатребуваних спеціалістів мінімальні.

Загальним негативним наслідком міграційних зрушень, спричинених дефіцитом робочої сили в окремих стратегічних галузях, інтенсивними технологічними змінами та зацікавленістю окремих країн у зменшенні витрат

на формування людського потенціалу, є відтік висококваліфікованих працівників з країн походження [21, с. 203].

Основними чинниками міграції спеціалістів є несприятливі економічні умови, низька оплата праці, недостатнє фінансування наукового й освітнього секторів, нерозвиненість наукомістких галузей у країнах походження та натомість висока оплата праці, можливості фахової самореалізації, розвинена інфраструктура інноваційної діяльності та високі темпи науково-технічного прогресу у країнах призначення. Країна походження втрачає людський потенціал високої якості та кошти на його формування, гальмуючи таким чином економічний та інноваційний розвиток. ООН оцінює втрачені на освіту потенційних мігрантів кошти у 2 млрд. дол. США у рік. Країна призначення отримує людський потенціал високої якості та економить кошти на його формування, стимулюючи таким чином економічний та інноваційний розвиток. Відтік професіоналів призводить до загального зниження кваліфікації, погіршення якості людського потенціалу і, відповідно, зменшення інвестиційної привабливості країни [17, с. 352].

Найбільш негативні наслідки спричиняє від'їзд невеликої групи вчених, чії досягнення визначають НТП у країні походження. Цей ефект багаторазово збільшується через те, що зазвичай ці науковці працюють у студентських і аспірантських аудиторіях, і їх від'їзд позначається на формуванні майбутнього освітнього, інтелектуального та інноваційного потенціалу країни походження. Еміграція науковців, вчених, викладачів ВНЗ сприяє подальшій еміграції талановитих студентів.

Такий розвиток подій загрожує руйнацією сформованих 10 протягом десятиліть наукових шкіл та деградацією наукової сфери на національному рівні. Навчання студентів за кордоном і надання їм можливості подальшого працевлаштування у країні призначення призводить до втрати потенційних кваліфікованих кадрів і зниження людського потенціалу у країнах походження. Відтік висококваліфікованих спеціалістів призводить до зменшення податкових надходжень до бюджету. Кваліфіковані працівники сплачують більше податків

і вимагають меншої підтримки від державної системи соціального забезпечення.

Витрати на формування людського потенціалу країнами походження у разі міграції не окупаються. Водночас в окремих випадках перспектива еміграції може спричинити часткове підвищення людського потенціалу в країнах походження. Варто зазначити, що міграційні потоки останніх десятиліть в Європі викликали інтенсивні суперечки про те, як потрібно ставитися до міграції. Громадські та політичні дискусії загострилися з початком військових дій і збільшенням потоків жертв військових дій в Сирії. Хвилі біженців можна було порівняти лише з періодом Другої світової війни. Ці суперечки і стали лінією розколу в політичному полі.

З одного боку, стала зростати популярність популістських і націоналістичних партій. Великобританія пережила ніким не очікуваний Brexit. З іншого боку, в країнах Європейського союзу (далі ЄС) виникло безліч громадських ініціатив щодо підтримки біженців з регіонів, де ведуться військові дії.

Зростання продуктивності праці, що супроводжується зваженою міграційною політикою, дозволить стабілізувати потребу країн-членів ЄС в трудових ресурсах, а висока трудова мобільність населення забезпечать максимальний територіальний і структурний баланс попиту і пропозиції робочої сили. Таким чином, міжнародна трудова міграція негативно впливає на економіку країни-донора, а вплив на економіку країн-реципієнтів через стан трудових ресурсів, навпаки, позитивний.

Оскільки мігранти – люди молодого або середнього віку, то міжнародна міграція трудових ресурсів частково чи повністю компенсує природне зменшення населення «старіючих» країн Центральної Європи. Це відбувається за рахунок того, що мігранти в середньому мають більш молодий вік, ніж корінне населення країни – донора трудових ресурсів, і за рахунок більш високої народжуваності в їх сім'ях.

Отже, поліпшується стан трудових ресурсів у довгостроковій перспективі. Оскільки питання і проблеми міграції на сьогодні є надзвичайно актуальними, явище міжнародної міграції в контексті глобалізації світових ринків, зокрема інтенсифікація міграційних процесів на Європейському континенті, є об'єктом дослідження в працях багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Питаннями трудової міграції, нормативно-правових аспектів регулювання міграційних процесів, міграційної політики України в аспекті співробітництва з Євросоюзом переймалися В. Будкін, В. Геєць, В. Кравченко, І. Куревіна, Е. Лібанова, Д. Лук'яненко, О. Малиновська, Н. Марченко, Т. Мірошніченко, А. Мокій, С. Писаренко, О. Позняк, М. Романюк, А. Румянцев, Л. Семів, А. Філіпенко, Ю. Цибульська, О. Шнирков, В. Шамраєва та інші. Дослідження європейських вчених присвячені здебільшого питанням формування міграційної політики України, транскордонної міграції Україна-ЄС, соціальної адаптації українських мігрантів та створення ними громадських організацій, забезпечення захисту їх прав тощо. Серед європейських дослідників, що працюють за цими напрямками – Ф. Дювель (F. Düvell), К. Зіммерман (K. Zimmermann), Я. Леонтієва (Y. Leontiyeva), М. Ярошевич (M. Jaroszewicz), П. Казмиркієвич (P. Kaźmierkiewicz) та інші.

Над питаннями міграції працюють численні науково-дослідницькі організації. Так, дослідження в рамках міжнародних проектів з питань міграції з України до ЄС проводяться вченими Інституту економічних досліджень та політичних консультацій спільно з європейськими партнерами за такими напрямками: вивчення наслідків скасування візового режиму, оцінка та прогнозування кількості трудових мігрантів, формування та зміст сучасної міграційної політики України в контексті євроінтеграції та її відповідність сучасним вимогам, трудова міграція як фактор економічного зростання. Наслідкам міграції населення України, зокрема до країн ЄС, розвитку ринків праці та викликам, що несе міграційна політика ЄС для України, присвячено праці вчених Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України, Інституту світової економіки та міжнародних відносин

НАН України, Інституту транскордонного співробітництва та європейської інтеграції, Інституту регіональних та євроінтеграційних досліджень, Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, аналітичного центру «CEDOS».

В країнах ЄС дослідження проводяться низкою міжнародних урядових та неурядових організацій, які регулярно (як правило, щорічно) публікують результати досліджень в формі звітів, оглядів, аналітичних доповідей, рекомендацій, здійснюючи певний вплив на формування міграційної політики ЄС. Серед них Міжнародна організація з міграції (International Organization For Migration), Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), Рада Європи (The Council of Europe), Європейська економічна комісія ООН (UN Economic Commission for Europe), Глобальна комісія з міжнародної міграції (Global Commission on International Migration), Східне партнерство (Eastern Partnership Panel on Migration and Asylum) тощо. Дослідження також проводяться на базі наукових центрів багатьох європейських університетів. Втім, нестабільна політична й економічна ситуація в сучасному світі; надзвичайна динамічність міграційних процесів, обумовлена численними політичними, економічними, соціальними чинниками, які впливають на 9 суспільство в світовому масштабі; міграційна криза в Європі; а також розвиток співробітництва між Україною та ЄС в рамках дії Угоди про асоціацію, зокрема набуття безвізового режиму поїздок громадян України до Європейського Союзу, вимагають активізації наукових досліджень в сфері міграції.

В світлі євроінтеграційних прагнень України з одного боку, та з іншого боку – загроз її національній безпеці, пов'язаних з виїздом за кордон економічно активного населення, – нових підходів потребує дослідження регулювання міграційних процесів.

1.2. Класифікаційні підходи до визначення міжнародної трудової міграції

Поняття трудової міграції може бути широким і вузьким. У широкому сенсі трудова міграція населення може бути як міжнародною, так і внутрішньодержавною, і відрізнятися за своїм характером, причинами, територіальним охопленням, тривалістю і т.д. Для класифікації трудової міграції населення, що розглядається в широкому сенсі цього слова, застосовують зазвичай три таксономічних поняття: вид, форма і тип. При цьому вид як класифікаційна одиниця використовується для характеристики відмінностей між міграційними явищами. Вузький підхід означає використання різних критеріїв ідентифікації міграції.

Залежно від характеру перетину кордонів розрізняють внутрішню і зовнішню трудову міграцію населення. До внутрішньої міграції відносяться переміщення в межах однієї держави між адміністративними районами або населеними пунктами. Основними типами сучасної внутрішньої міграції є міграції із сільської місцевості в міста і міжрайонна міграція [46, с. 122].

Зовнішньою називається міграція, при якій перетинаються державні кордони. Вона, в свою чергу, ділиться на міжконтинентальну і внутрішньоконтинентальну (наприклад, сучасна міграція з одних європейської країни в інші). За тимчасовими ознаками трудову міграцію ділять на безповоротну, постійну, тимчасову, сезонну і маятникову. Безповоротна міграція визначається остаточною зміною попереднього постійного місця роботи та проживання.

Фахівцями ООН під постійними (або довгостроковими) мігрантами розуміються особи, які виїжджають (в'їжджають) з країни (в країну) на термін більше одного року. Короточасний мігрант визначається ними як людина, що виїхав зі своєї країни або який прибув до іншої країни на термін не менше трьох місяців і не більше одного року [44, с. 172].

Таким чином, постійна (довгострокова) міграція - це сукупність переміщень на термін, обумовлений відповідним законодавством. У статистичному плані категорія «постійного мігранта» (емігранта, іммігранта) в кожній країні визначається по-різному. Як бачимо, тимчасова трудова міграція

характеризується переселенням на досить тривалий, але обмежений термін, що часто пов'язано з трудовою діяльністю в регіоні вселення. Тимчасовими є переміщення працівників з одних держав в інші або всередині країни, наприклад, для роботи за контрактом на кілька років. Сезонна міграція являє собою переміщення людей в певні періоди року, наприклад - на сезонні сільськогосподарські роботи в період збирання врожаю або влітку - в курортні райони і т.д.

Маятникова міграція - це регулярні поїздки до місця роботи або навчання за межі населеного пункту постійного проживання. Головними причинами трудової міграції населення є економічні та соціальні причини. Наприклад, пошук роботи з більш високими доходами, переселення з метою зміни способу життя - сільського на міський, отримання більш високого соціального статусу і т.д.

Важливу роль відіграють політичні, расові та релігійні переслідування, військові та інші причини. Класифікація трудової міграції за причинами наведена в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Класифікація трудової міграції за причинами

<p>Економічні причини:</p> <ul style="list-style-type: none"> -нерівномірність економічного розвитку; -прискорення інтернаціоналізацію виробництва; -нерівномірність процесів накопичення капіталу у різних країнах; -зміни у розміщенні виробництва; -кон'юктура ринків праці та структура зайнятості; -суттєва різниця в оплаті однакові за кількісними і якісними показниками праці в різних країнах.
<p>Соціальні причини:</p> <ul style="list-style-type: none"> -прагнення до підвищення рівня матеріального добробуту та поліпшення умов праці та життя; -етнічно-культурна близькість країни міграції; -тяжіння до реалізації потреб у розвитку особистості тощо.

Інші причини:

- політична та економічна кризи колишньої соціальної системи;
- поглиблення регіональної та світової економічної інтеграції;
- зростання попиту з боку лідерів світової економіки та інтелектуальну робочу силу;
- стрімкий розвиток сучасних засобів зв'язку, комунікацій та транспорту;
- інформаційний фактор, а також чинники неекономічного характеру: воєнні та релігійні конфлікти, розвал федеративних держава, національні, сімейні та етнічні проблеми.

Джерело: складено на основі [19]

Говорячи про форми міграційного руху, слід, перш за все, розрізнити способи переселення: добровільні і недобровільні міграції (примусові, вимушені). Добровільні міграції припускають переміщення населення за власним бажанням (з доброї волі) в активній або пасивній формі [54, с. 90].

З точки зору організації розрізняють організованих і самостійних мігрантів. Отже, трудова міграція в сучасних умовах здійснюється в організованій і неорганізованій (самостійній) формах:

1. Організована форма. На нашу думку, краще вживати термін «суспільно-організована трудова міграція», тому що ця міграція здійснюється не лише державними структурами (наприклад, в рамках міжурядових угод), а також за допомогою або самостійно різними громадськими організаціями.

Організована трудова міграція здійснюється відповідно до проведеної державами політики, здатної впливати на обсяги і напрямки переміщення населення з однієї країни в іншу. У цих випадках держава зацікавлена в тому, щоб міграційні процеси відповідали загальнонаціональним інтересам. З цією метою розробляються необхідні нормативно-правові акти, укладаються міжнародні договори, створюються відповідні служби, вводяться міграційні квоти, виділяються матеріальні та інші ресурси.

2. Неорганізована (самостійна) / самоорганізована трудова міграція - здійснюється без допомоги держави або громадських структур. Значним недоліком цієї форми міграції є відсутність у мігрантів об'єктивної інформації.

Крім цього, вони часто не отримують необхідний соціальний захист і не завжди реалізуються їх громадянські права.

За критерієм законності трудова міграція може класифікуватися як легальна (законна) і нелегальна (незаконна). Мігрант, який легально перебуває в країні (якщо він не є громадянином країни перебування), повинен мати, як мінімум, дозволи на в'їзд в країну, перебування або проживання в ній протягом певного терміну і трудову діяльність (для працюючих) або здійснення інших занять (наприклад - навчання і т.п.). Якщо одна з вимог порушена - мігрант вважається нелегальним.

Позитивний ефект від відтоку працівників певних кваліфікацій для країн походження - це зменшення рівня безробіття. В країнах, де ринок праці не здатний поглинути існуючу кількість внутрішньої робочої сили, міжнародна трудова міграція зумовлює зниження фінансового тиску на державу та зменшує рівень безробіття. Якщо ж система вищої освіти зросла до межі, коли проблематичним є ефективне залучення випускників на ринок праці чи існує певний «розрив» між спеціальностями й реальними потребами економіки, величина втрат від міжнародної трудової міграції незатребуваних спеціалістів є мінімальною [2, с. 251].

Нелегальних мігрантів часто називають незаконними, вживаючи ці поняття як синоніми. Тим часом окремі дослідники вважають, що якщо нелегальні мігранти завжди незаконні, то незаконні мігранти не обов'язково нелегальні. Однак найбільш часто зустрічається порушення, коли фактична мета перебування не відповідає меті, заявленій для отримання візи. Інше типове порушення - прострочена віза. Але і в цьому випадку мігрант частіше за все не стає нелегалом: він платить штрафи за порушення режиму перебування в країні. Безумовно, в цьому випадку він не дотримується закону, але в той же час і не ховається.

Ряд дослідників [28; 36; 41] вважають, що немає принципової різниці між терміном «незаконна трудова міграція» та «нелегальна трудова міграція».

Через дисбаланси в структурних співвідношеннях попиту та пропозиції робочої сили в світі, значна частина трудової міграції відбувається нелегально, і навіть в розвинених країнах на даний час існують так звані «острівці» тіньової економіки, а також чорного ринку праці, випадків незаконного переміщення людей, торгівлі ними й контрабанди.

Також зазначимо, що залежно від ступеня державного регулювання міжнародна трудова міграція може бути регульованою та нерегульованою:

- при регульованій трудовій міграції спостерігається значний ступінь державної участі у різних формах її підтримки та стимулювання;
- за нерегульованої міжнародної трудової міграції ці процеси відбуваються хаотично та справляють негативний вплив на приймаючі країни.

Також міжнародні трудові міграції можна аналізувати за структурними ознаками – за віком, статтю, етнічною приналежністю, сімейним станом, освітою, кваліфікацією, часом міграції, місцем народження мігрантів та їх громадянством. Отже, згідно рівня кваліфікації трудову міграцію можна розглядати як міжнародну міграцію кваліфікованої робочої сили та міграцію некваліфікованої робочої сили. Також за ознакою економічної доцільності міжнародну трудову міграцію можна розглядати як вигідну для регіонів, звідки виїхали працівники, або ж для суб'єктів трудової міграції. Проте можна виділити переваги також і для країн, що приймають трудових мігрантів, а також для країн, які їх віддають.

Ефекти впливу міжнародної міграції трудових ресурсів на економіку країни – донора трудових ресурсів подано в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Основні зовнішні ефекти міжнародної міграції трудових ресурсів в економіці країни-реципієнта

Позитивні	Негативні
-збільшення трудових ресурсів в економіці, зростання обсягів	-збільшення навантаження за бюджетного рахунок

<p>виробництва, внутрішнього ринку</p> <ul style="list-style-type: none"> -додашкове надходження інтелектуального капіталу та знань в економіку; -згладжування структурних диспропорцій на ринку праці; -амортизація циклічного процесу безробіття; -покращення вікової структури трудових ресурсів у короткостроковий і довгостроковий перспективах; -зростання конкурентноздатності продукції за рахунок нижчої вартості праці мігрантів порівняно з місцевими виробниками; -економія на пенсіях та інших соц. виплатах; -економія на навчанні 	<p>додашкових соц. витрат;</p> <ul style="list-style-type: none"> -збільшення бюджетного навантаження за рахунок «сильної» та «локальної» пасток безробіття; -зростання тіньового сектору економіки; -додашкові витрати на нейтралізацію посилення соціальної напруги та криміналізації.
---	---

Джерело: складено автором на основі даних [41, с.98]

Таким чином, науковці класифікують види трудової міграції за багатьма ознаками. Основну увагу приділено причинам, які спонукають працівників шукати роботу за кордоном. У зв'язку з міграцією працездатного населення економіка кожної країни отримує як позитивні, так і негативні ефекти, тому стверджувати, що трудова міграція – це негативне явище, не варто. У зв'язку з цим твердженням варто дослідити, яким чином здійснюється аналіз трудової міграції та її впливу на економіки країн.

1.3. Вплив державного регулювання на міграційні процеси

З метою подолання проблем міжнародної трудової міграції Україна бере участь у низці проектів, спрямованих на встановлення системи протидії нелегальній міграції, торгівлі людьми тощо [2, с. 86]. Здійснюються такі проекти за активної участі в них держави Україна (в особі державних органів) та міжнародних організацій [7, с. 91–95]. Для з'ясування ролі таких проектів

слід проаналізувати їх соціальний ефект для України як суб'єкта міжнародно-правового регулювання трудової міграції населення.

За ініціативою МОП було здійснено проект „Україна: сприяння основним принципам та правам у світі праці“. Від України в проекті брали участь Федерація профспілок України, Конфедерація Вільних профспілок України, Всеукраїнське об'єднання солідарності трудівників, Конфедерація роботодавців України, Національна служба посередництва і примирення, Національна рада соціального партнерства. Метою проекту стала підтримка зусиль Уряду та соціальних партнерів у забезпеченні основних прав людини у сфері праці. Пріоритетні завдання проекту:

- реформування трудового законодавства України;
- реформування системи державної інспекції праці та підвищення ефективності її діяльності;
- удосконалення практики застосування принципів свободи асоціацій та ведення колективних договорів.

За час реалізації Проекту проведено 65 національних і регіональних конференцій, навчальних семінарів, „круглих столів“, у яких взяли участь 4200 осіб. Підготовлено та видано 30 публікацій з питань міжнародного трудового права, європейського та вітчизняного досвіду з колективно-договірного регулювання соціально-трудова відносин. Створено і працювало 12 тристоронніх робочих груп із розроблення законопроектів, проведення досліджень, підготовки моделей колективних угод, у яких було задіяно понад 100 учасників. До діяльності Проекту залучено 55 міжнародних та 180 національних консультантів у сфері соціально-трудова відносин і трудового права. Як видно з фактів, проект, по суті, був спрямований на забезпечення функціонування трудового ринку України, що сприяло б зменшенню трудової міграції. Однак реального ефекту проект не мав.

За ініціативою МОМ та Асоціації місцевих коледжів Канади (ACCC), Саскачеванського інституту прикладних наук та технологій (SIAST) за участі Міністерства праці та соціальної політики України було підготовлено проект

„Децентралізація управління професійним навчанням в Україні“. Мета проекту – забезпечення успішної інтеграції України до глобальної ринкової економіки і сприяння рееміграції висококваліфікованих кадрів до України. Завдання проекту [3]:

- поліпшення економічних та політичних свобод, економічної продуктивності громадян України, що дозволить їм брати участь та вносити свою частку до сталого розвитку України;

- організація компетентної, прозорої та підзвітної роботи регіональних органів влади, що сприятиме підзвітному забезпеченню та рівномірному розподілу послуг з професійного навчання та розвитку людських ресурсів відповідно до попиту на місцевих ринках праці як у пілотних регіонах, так і в регіонах поширення результатів проекту;

- забезпечення національними, регіональними та місцевими органами влади ефективного управління програмами, що враховують гендерні аспекти.

За час роботи проекту сформовано Наглядову раду, підписано Меморандум про співпрацю між Міністерством праці та соціальної політики України, Асоціацією місцевих коледжів Канади та Саскачеванським інститутом прикладних наук та технологій. У вересні 2005 р. було проведено семінар з питань стратегічного планування та аналізу ринку праці; сформовано робочі групи проекту та підписано меморандуми про співпрацю на регіональному рівні з пілотними областями; проведено практичний семінар з питань управління, який дозволив погодити спільну методику для оцінки ефективності як регіональних стратегій, так і проекту в цілому; відібрано шість пілотних навчальних закладів; підписано Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки України та іншими партнерами.

Одним із найбільших проектів, проведених в Україні є „Можливості професійного навчання, зайнятості та національна політика як фактори запобігання та скорочення масштабів торгівлі жінками в Албанії, Молдові й Україні“ за участі Ірландської Республіки, МОП, Міністерства праці, Державного центру зайнятості, Міністерства у справах сім’ї, молоді і спорту,

профспілок, організації роботодавців [2]. Було виділено 700000 євро на три країни. Мета проекту сприяння скороченню масштабів торгівлі жінками в Албанії, Молдові й Україні шляхом зміцнення потенціалу національних партнерів у розробленні і застосуванні національної політики трудової міграції та сприяння зайнятості і самозайнятості жінок, що є фактичними і потенційними потерпілими від торгівлі людьми. Завдання проекту:

1. Зміцнення потенціалу Міністерства праці та соціальної політики, інших урядових структур і соціальних партнерів у запобіганні й скороченні масштабів торгівлі жінками з метою трудової експлуатації шляхом надання технічної і консультаційної підтримки партнерам в розробленні комплексної міграційної політики, принципів управління та реалізації практичних заходів в врегулювання трудової міграції як передумови подолання торгівлі людьми [3, с. 29–33; 6, с. 3–5].

2. Напрацювання механізмів проведення інформаційної роботи про трудову міграцію і торгівлю людьми серед спеціалістів з питань міграції, протидії торгівлі людьми і широкого населення.

3. Інтеграція досвіду, напрацьованого в рамках пілотного проекту (Чернівецька область), у національну стратегію професійного навчання та зайнятості населення.

4. Виявлення 40–80 жінок, потерпілих від торгівлі людьми, і надання послуг із професійного навчання, працевлаштування, навчання підприємництву і кредитування для започаткування власної справи.

У результаті роботи презентовано Інформаційний посібник „Трудова міграція і протидія торгівлі людьми: законодавчі та нормативні акти“ [8], розроблений у рамках спільної ініціативи Проекту МОП, Офісу координатора проектів ОБСЄ в Україні, Міжнародного жіночого правозахисного центру „Ла Страда – Україна“ за підтримки Міністерства праці та соціальної політики, Міністерства закордонних справ України [15], консульств і посольств зарубіжних країн в Україні.

Поряд із вищезазначеними заходами Міністерство праці та соціальної політики України ініціювало проект щодо протидії торгівлі дітьми з метою сексуальної та трудової експлуатації в країнах Балканського регіону та в Україні [361]. Мета проекту – запобігання та протидія торгівлі дітьми, надання освітніх, профорієнтаційних послуг, професійно-технічної освіти та сприяння працевлаштуванню дітей. Завдання проекту – розбудова структурних потужностей відповідних міністерств та відомств щодо запобігання та протидії торгівлі дітьми в Україні; реінтеграція дітей, потерпілих від торгівлі людьми; обмін набутим досвідом серед країн-учасниць у рамках субрегіонального проекту.

Також, проведено навчальний тренінг „Методи допомоги, реабілітації та реінтеграції дітей, що постраждали від торгівлі людьми“ для психології, соціальних працівників, представників служб у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для сім’ї дітей та молоді, відділів освіти з пілотних областей Херсона та Донецька (січень 2006 р.).

Проведено круглий стіл для парламентаріїв: „Викоренення найгірших форм праці дітей“ (на базі Посібника для парламентарів № 3/2002 МОП та Міжпарламентського союзу) (квітень 2006 р.) [6]. Результатом програми знову ж таки стало проведення „круглих столів“ та конференцій. Отже, хоча вищерозглянуті проекти прямо не стосувалися трудової міграції, однак вони мали за пряму або опосередковану мету вирішення саме цієї проблеми. Ця мета досягнута не була. Як, власне, не була досягнута і пряма мета будь-якого з цих проектів.

Також слід зупинитися на проекті „GDISC Україна – Нарощення потенціалу і технічна допомога українським органам влади ефективно протидіяти незаконній транзитній міграції“ (ERIT) [7], розпочатому в лютому 2008 р. Він має на меті надати допомогу Україні в її зусиллях посилити систему управління міграцією. Країнами-членами Конференції генеральних директорів імміграційних служб (GDISC) є Нідерланди, Польща, Словаччина, Сполучене Королівство, Угорщина і Чеська Республіка, яка взяла на себе головну роль у

співпраці GDISC з Україною. У вересні 2006 р. Європейська Комісія ухвалила робочу програму AENEAS – 2006, націлену на співфінансування проектів у країнах з-поза меж ЄС у їхніх зусиллях щодо ефективнішого управління всіма аспектами міграційних потоків. Внесок ЄС у цю програму доповнюють заходи, що вже здійснюються в рамках відповідних державних та регіональних стратегій, підкріплює перемовини в рамках процесу реадмісії та розвиває конкретні ініціативи, наприклад співпрацю між країнами, розташованими на одному міграційному шляху.

Зустріч високого рівня в рамках програми AENEAS – 2006, проведена 26 березня 2008 р., стала одним із заходів, запланованих у рамках інтенсивної підготовчої фази проекту. Експерти країн-членів GDISC проводили консультації з представниками українських органів влади щодо деталей проектної діяльності. У цьому контексті вони мали на меті запровадити всебічний і доповняльний підхід в управлінні міграцією в Україні.

До участі в зустрічі були запрошені представники Міністерства внутрішніх справ Чеської Республіки. У ній взяли участь представники українських органів влади з Державного департаменту громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб Міністерства внутрішніх справ України; з департаменту консульських послуг Міністерства закордонних справ України та департаменту по роботі з іноземцями Державної прикордонної служби України. Було розглянуто питання щодо кожного з компонентів проекту: центрів з'ясування статусу, процедур надання притулку, інформації про країну походження, ресурсів затримання та повернення, системи видачі віз тощо. Кожна з країн-учасниць GDISC відповідальна за один із компонентів проекту.

Достатньо цікавим проектом технічної допомоги в рамках досліджуваної проблематики, який реалізовується спільно МОМ та ЄК ООН, є проект „Удосконалення управління міграційними процесами“. У рамках цього проекту існує декілька програм, одна з яких присвячена питанню, яке стоїть для України надзвичайно гостро – програма зі сприяння добровільному поверненню трудящих-мігрантів у державу походження [8].

Необхідно звернути увагу на Програму зі сприяння в добровільному поверненні мігрантів, яка має на меті поліпшення варіантів упорядкованого, безпечного та гідного повернення мігрантів, у тому числі й тих, які виїхали в пошуках роботи і не мають правових підстав перебувати на території України, мігрантів у скрутному матеріальному становищі та мігрантів, яким було відмовлено в наданні статусу біженця. Програма, що фінансується Європейською Комісією (ЄК), прагне надати гуманітарну допомогу мігрантам, що потрапили в скрутне матеріальне становище, та заснувати гуманний механізм їх повернення.

Програма спрямована на допомогу в розбудові та зміцненні потенціалу українських урядових установ та громадських організацій щодо поліпшення та ефективного управління міграцією в Україні згідно з найкращими європейськими практиками. Починаючи з 2007 р. Програма реалізується в співпраці з п'ятьма неурядовими організаціями (в Мукачеві, Чернігові, Одесі, Луцьку та Харкові). Ці партнерські неурядові організації співпрацюють із МОМ у регіонах для виявлення та направлення кандидатів до Програми допомоги в добровільному поверненні. Вони координують зусилля з ДПСУ та МВС і поширюють інформацію про Програму серед місцевих громад мігрантів. Варто звернути увагу на наступні результати проекту:

- завдяки співробітництву з посольствами, УВКБ ООН, регіональними міграційними службами, Державною прикордонною службою, Міністерством внутрішніх справ, громадами мігрантів, культурними центрами, неурядовими організаціями створено механізм перенаправлення мігрантів, що потрапили в скрутне матеріальне становище, або яким було відмовлено в наданні статусу біженця, та які звернулися за допомогою в добровільному поверненні;

- зміцнено потенціал неурядових організацій у реалізації Програми МОМ та спроможність співпрацювати з МВС та ДПСУ;

- надано допомогу 140 мігрантам, які потрапили в скрутне становище, у безпечному та гідному поверненні додому (на 1 квітня 2008 р.);

– опубліковано посібник найкращих практик з допомоги у добровільному поверненні [356] для застосування МОМ, урядовими органами України та іншими агенціями, що беруть участь у Програмі в Україні.

Таким чином, результатом реалізації проекту стало повернення в держави походження близько 300 осіб [5]. Власне це свідчить про те, що лише даний проект закінчився практично значущими результатами, адже всі інші проекти лише підбивали підсумки діяльності за певний період шляхом видання збірок документів. Навіть створення інформаційного сайту за програмою, яка реалізовувалося також за участю МОМ [9], не дає ефективного результату. Потенційний трудовий мігрант неспроможний ознайомитися навіть із базовими документами, адже сайт відсилає до офіційних документів, які знаходяться на сайтах міжнародних організацій, однак такі документи не перекладені навіть російською мовою. Також сайт містить інформацію про порядок отримання дозволу на роботу відповідно до законодавства окремих юрисдикцій, але така інформація застаріла, окремі акти (наприклад, РФ) уже втратили чинність. Адреси консульств та посольств, їхні телефони також не оновлюються. Це зводить нанівець реалізацію програми. На такому сайті має бути викладено все доступною мовою, необхідно створити можливість спілкування з експертами (а не стабільні поради експерта), в тому числі з юристами, які володіють необхідними знаннями саме в галузі законодавств іноземних держав, особливо держав переважного призначення (РФ, Німеччина, Італія, Іспанія, Португалія тощо).

Окремо групу становлять проекти, які спрямовані на залучення до деяких держав кваліфікованої робочої сили.

Пілотний Проект „Відбір кваліфікованих іноземних працівників“ до Чеської Республіки [6] розраховано на кваліфікованих спеціалістів, які хотіли б працювати та постійно проживати у Чеській Республіці. Пілотну стадію проекту розпочато в липні 2003 р., та закінчено у 2008 р. Проект проводиться Міністерством праці та соціальних відносин Чеської Республіки разом з чеським Міністерством закордонних справ та чеським Міністерством

внутрішніх справ. Громадянам України надавалась можливість брати участь у проекті з 1 січня 2006 р. Учасники мають право подавати заяву на отримання постійного місця проживання в Чеській Республіці після двох з половиною років проживання в країні (зараз – після п'яти років). Успішні кандидати в рамках цього проекту можуть перебувати в Чеській Республіці разом із членами своєї сім'ї, які також мають можливість подати заяву на отримання дозволу на постійне місце проживання. Для того щоб захистити іммігрантів у разі звільнення з роботи, учасникам надається період у 30 днів, протягом якого вони мають знайти нову роботу в Чеській Республіці.

Проект відкрито для: громадян Білорусі, Болгарії, Боснії й Герцеговини, Індії, Казахстану, Канади, Македонії, Молдови, Російської Федерації, Сербії, Чорногорії, України та Хорватії; випускників вищих навчальних закладів Чеської Республіки з будь-якої країни світу, які закінчили навчання в 1995 р. або пізніше (окрім тих, хто навчався в Чеській Республіці в рамках програми надання допомоги їхній країні); випускників чеських середніх шкіл з усіх країн світу, які закінчили навчання в 2000 р. або пізніше.

Висуваються такі вимоги до участі в проекті: офіційний дозвіл на працевлаштування в Чеській Республіці; дійсна робоча віза на перебування понад 90 днів; атестат зрілості про закінчену середню освіту.

Для того щоб успішно брати участь у цьому проекті, кандидати мають набрати мінімум 25 балів згідно зі шкалою оцінки їх кваліфікації, навичок, досвіду роботи, знання іноземних мов, сім'ї тощо [3]. Не такі високі вимоги до потенційних трудових мігрантів висуває Канада у своїй програмі „Імміграційна програма Квебеку“, однак у цілому програми дуже схожі за структурою та за вимогами, які ставляться до потенційних трудових мігрантів. Обидві програми активно реалізуються на українському ринку, адже Чехія і Канада є преференційними для трудової міграції як історично, так і географічно.

Активно до реалізації програм підключаються неурядові організації. Всеукраїнська агенція з питань трудової міграції створена на початку 2006 р. [6] на основі партнерства між різними громадськими та політичними

організаціями України. Вони здійснюють пошук і підбір працівників для роботи у сфері будівництва, виробничих технологій, торгівлі, фінансів, маркетингу, комп'ютерних технологій, сфери обслуговування [22, с. 47]. Діяльність Всеукраїнської агенції включає послуги кадрової агенції: пошук, підбір, професійна орієнтація та направлення на роботу персоналу за бажанням потенційного роботодавця за кордоном чи працівника, відбір і перевірка кандидатів, їхніх характеристик і рекомендацій); наймання тимчасової робочої сили; консультації із працевлаштування за кордоном; організація та здійснення довузівської підготовки на підготовчих відділеннях, навчання, здобуття післядипломної освіти та підвищення кваліфікації іноземних студентів у навчальних закладах України; маркетинг, інжиніринг, управління, реклама, підготовка кадрів (стажування); юридичні консультації та роз'яснення, усні і письмові висновки з питань законодавства. Агентство активно співпрацює з профільними державними та громадськими організаціями. Основна мета роботи агенції – це легалізація українських трудових мігрантів за кордоном.

Зважаючи на значну кількість і значущість міжнародних програм і проектів у сфері міжнародної трудової міграції, їх можна розглядати як окрему форму міжнародно-правового співробітництва у всесвітньому та регіональному масштабах, спрямовану на обмін досвідом з тих чи інших питань, заповнення прогалін у нормативно-правовому й адміністративному міжнародному та національному забезпеченні.

Висновки до розділу 1

Проаналізувавши теоретичні основи міграційних процесів, ми зробили наступні висновки:

Міграція на кожному етапі свого розвитку має якісні зміни, особливості, напрямки і тенденції, і тому вона складна, багатогранна і неоднозначна. Внаслідок дії комплексу об'єктивних та суб'єктивних чинників мала частина трудових мігрантів повертається на батьківщину із новими знаннями, уміннями

й цінностями, і лише деякі із них мають змогу ефективно застосовувати отримані надбання на вітчизняному ринку праці, сприяючи таким чином економічному розвитку країни. Особливістю ринку праці є надзвичайна складність знаходження компромісу між ефективною для економічного розвитку часткою зайнятого населення і забезпеченням його соціального захисту.

Залежно від характеру перетину кордонів розрізняють внутрішню і зовнішню трудову міграцію населення. За критерієм законності трудова міграція може класифікуватися як легальна (законна) і нелегальна (незаконна). Залежно від ступеня державного регулювання міжнародна трудова міграція може бути регульованою та нерегульованою. Також міжнародні трудові міграції можна аналізувати за структурними ознаками – за віком, статтю, етнічною приналежністю, сімейним станом, освітою, кваліфікацією, часом міграції, місцем народження мігрантів та їх громадянством.

До негативного ефекту міжнародної трудової міграції на економіку країни-донора віднесемо те, що за рахунок переважання нелегальної компоненти мігранти не беруть участі в формуванні соціальних фондів, і це посилює фінансову напругу у соціальному забезпеченні населення країни-донора, а у разі повернення у пенсійному віці до країни походження виникає проблема їх пенсійного забезпечення, яка може підсилювати соціальну напругу у суспільстві. Таким чином, міжнародна трудова міграція здійснює негативний вплив на економіку країни-донора, а на економіку країн-реципієнтів - позитивний.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РЕГУЛЮВАННЯ СВІТОВИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

2.1. Характеристика тенденцій світових міграційних процесів

Перш ніж проаналізувати основні тенденції та масштаб трудової міграції українців, варто зазначити, що ці дані не є абсолютно точними, адже частина українців виїжджають за кордон не з метою працевлаштування, проте залишаються за кордоном та шукають роботу. Також практикується неофіційне працевлаштування, тому дані щодо кількості українських трудових мігрантів дещо відрізняються в різних джерелах.

За різними оцінками, станом на 2019 рік на роботу за кордон виїхало від 5 до 12 млн. громадян України, і з кожним днем їх кількість зростає. В Україні масштаби міжнародної трудової міграції досягають загрозливого рівня, який справляє негативний вплив на вітчизняну економіку. Так, станом на січень 2020 р. частка мігрантів в структурі населення віком від 15 до 70 років склала 8%. Проте ці оцінки дуже занижені та ґрунтуються на офіційних даних, тоді як значна частка мігрантів (нелегальних, без офіційного працевлаштування тощо) офіційною статистикою не враховуються. За припущеннями, за кордоном може знаходитися мінімум третина всіх трудових ресурсів України, що значно загрожує економічній безпеці України. У квітні 2018 року Центр економічної стратегії (ЦЕС) України оприлюднив дані дослідження під назвою «Скільки українців виїхало за кордон і що з цим робити державі» [47]. Згідно отриманих результатів дослідження, наразі Україна входить до першої десятки країн-донорів міжнародних мігрантів в світі.

Звичайно, українці завжди шукали кращу роботу, вірніше – кращі заробітки за кордоном, проте лише за останні роки трудова міграція набула лавиноподібного характеру. Крім того, якщо раніше люди, заробивши за кордоном, поверталися на батьківщину, то зараз вони вважають за краще облаштуватися назавжди за її межами і перевести туди свої родини.

За даними Держприкордонслужби, з 2001 року напрямок руху українців через кордон не змінюється і не стає меншим: щорічно виїзд перевищує в'їзд. Величина сукупного чистого виїзду українців за межі країни за 2012-2017 рр. склала 6,3 млн. осіб, а у 2018-2020 р. загальний показник складає близько 12 млн. осіб. Велике від'ємне міграційне сальдо може свідчити про те, що обсяги міграційних потоків насправді набагато більші, ніж офіційні оцінки міграційного руху в країнах, куди вони виїжджають, а кількість постійного населення України відрізняється від офіційних даних.

Інші країни вже почали конкурувати між собою за залучення працівників. Попит на українських трудових мігрантів найбільше зростає в Польщі, Словаччині, Литві і Хорватії. Так, за підрахунками Союзу підприємців і роботодавців Польщі [52], для підтримки зростання економіки цієї країни необхідно залучити 5 млн. мігрантів, а загальна кількість виданих запрошень на роботу в 2020 році для українців склала 3 млн. Точної статистики за напрямками трудової міграції в регіональному розрізі не існує, однак можна спиратися на соціологічні дослідження, що дають досить точну картину напрямків міграційного руху українців.

Аналізуючи міграційні процеси в Україні, зазначимо, що у 2010-2012 рр. спостерігались найвищі показники міграційного руху населення (рис. 2.1).

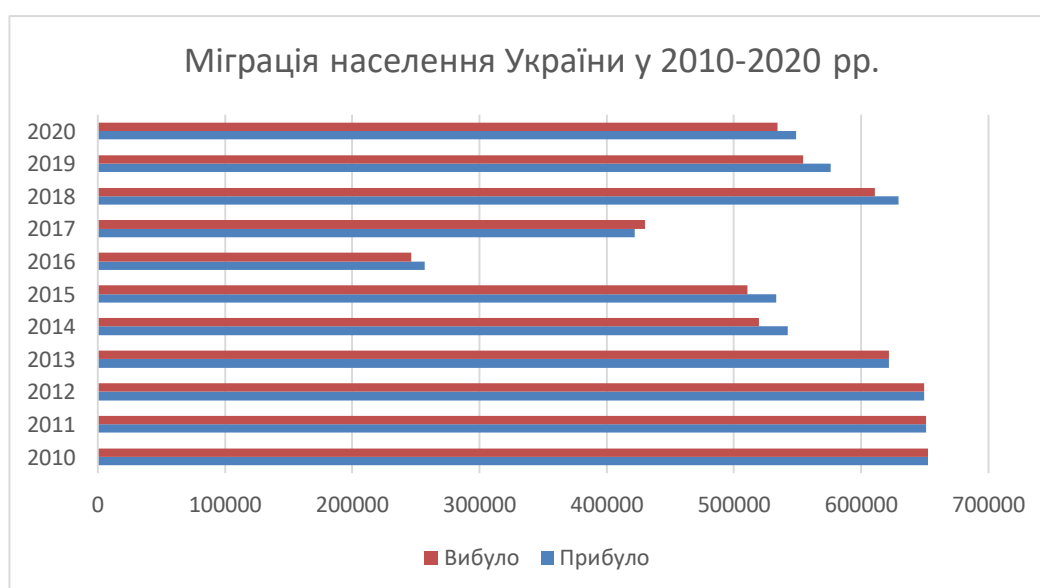

Рис. 2.1. Міграція населення України у 2010-2020 рр., осіб

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Це обумовлено тим, що після світової фінансової кризи багато українців втратили роботу та заробітки, або ж реальна величина їх заробітної плати стала меншою порівняно із передкризовим періодом. Тому значна кількість українців виїхала за кордон в пошуку роботи. Таким чином, зазначимо, що у 2019 р. відбулось певне погіршення оплати праці населення України, що, у свою чергу, також зумовлює зростання міграційних потоків до інших країн, зокрема – зростає трудова міграція.

При цьому у ЄС середній рівень оплати праці значно вищий, про що свідчать дані табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Основні переваги для трудових мігрантів з України порівняно з іншими країнами (% , грн.)

Країни	Середня зарплата вища на, %	Вартість життя без оренди житла вища на, %	Оренда житла вища на, %	Заощадження середнього українця, на місяць, грн.
Україна	-	-	-	2 500
Польща	149	40	57	15 494
Чехія	208	140	182	12 526
Німеччина	378	61	91	39 540
Словаччина	181	65	36	18 350
Ізраїль	422	61	70	45 205
Угорщина	114	163	207	-321
Литва	195	193	252	5 768
Португалія	210	95	316	11 461

Джерело: складено автором на основі даних [46, с.125]

Отже, найбільш привабливим для українців в пошуку роботи за кордоном є саме високий рівень оплати праці порівняно з Україною, незважаючи на більший рівень оплати оренди житла та вартості самого проживання за кордоном.

Також зазначимо, що більше 96% безробітних намагались працевлаштуватись, і пошук підходящої роботи у кожного тривав по-різному, проте середній термін пошуку роботи тривав 6-7 місяців (табл. 2.3).

Отже, варто зазначити, що в Україні існують проблеми безробіття, і хоча її рівень у 2018 р. зменшився, не можна стверджувати, що ця проблема вирішилась, адже безробіття як соціальна проблема має певні негативні наслідки для працівників:

- втрата кваліфікації працівниками;
- погіршення матеріального становища людини та її родини;
- морально-психологічні проблеми людини, викликані пошуками роботи та відсутністю заробітку;
- зниження конкурентоспроможності працівника на ринку праці через відсутність роботи, втрати практичних навичок, відсутність можливості отримання нових знань та умінь.

В сучасних умовах сформувався несприятливий клімат на ринку праці в Україні. На сьогодні кількість безробітних громадян набуває масового характеру. Безробіття завдає шкоди життєвим потребам людей, не дає можливості застосувати свої вміння, призводить до психологічного стресу, оскільки виникає необхідність забезпечення нормального життя для своєї сім'ї.

Зайнятість в Україні має свої особливості, викликані сучасними проблемами трансформацій: низька ціна робочої сили, великі масштаби неформальної зайнятості. Відсутність можливості працювати і заробляти собі на життя, безробіття порушує право людини на достатній рівень життя, що є важливим соціальним правом в демократичній країні. Дані таблиці безробітне населення (за методологією МОП) за тривалістю пошуку роботи у 2012-2020 рр. Представленна у Додатку А.

Отже, безробіття населення, здатного до праці, є гострою проблемою. Це соціальне явище, яке на загально-соціальному рівні викликає наступні наслідки:

- бідність певних груп;
- небажані міграції;
- зростання проявів асоціальної поведінки;

- поява радикальних субкультур; □ збільшення конфліктності в суспільстві.

На рівні окремих громадян наслідками є:

- обмеження можливостей індивіда (почуття захищеності, свободи, впевненості);
- деградація особистості через розрив соціальних зв'язків (відчуття непотрібності, безнадійності);
- депресивний стан (різні види залежності, суїцидальні нахили);
- підрив відносин в сім'ї (сімейні сварки через втрату ролі годувальника).

Негативна політика української влади останніх років в області зайнятості населення призвела до зменшення кількості вакансій, спірних вимог до якості роботи працівника, збільшення кількості роботи з небезпечними умовами.

На особистісному рівні причинами виникнення безробіття можна визначити:

- зниження рівня освіти;
- втрата високого рівня кваліфікації;
- відсутність ринкової мотивації (незатребуваність);
- не сформовані нові орієнтири;
- виїзд кваліфікованих працівників з країни.

Особистою проблемою кожного працівника та держави загалом стало питання безробіття, яке негативно відзначається в цілому на добробуті суспільства. Сьогодні на ринку праці політика держави повинна бути спрямована на зниження рівня безробіття - забезпечення реалізації своїх трудових здібностей всього працездатного населення. Також для українців визначальними факторами для процесів трудової міграції є можливість самореалізації, отримання нових можливостей для розвитку та кар'єрного зростання, а також військові дії на Сході України, які також дали значний поштовх до зростання міграційних процесів. Зокрема, частина українців вважає, що в Україні немає ніякого майбутнього, і вони бажають переїхати до

країни, яка має змогу надати їм впевненість у майбутньому та можливості гідного життя для їх дітей. Саме ці негативні наслідки і зумовлюють зростання міграції українців до інших країн в пошуках роботи та гідної оплати праці.

2.2. Аналіз впливу державного регулювання на міграційні процеси в світі та Україні

Переважна причина міжнародної трудової міграції населення – прагнення отримувати більший рівень доходів, аніж працівник має у своїй країні, тобто підвищення його життєвого рівня, отримання роботи, яка оплачується краще, а також подальше кар'єрне зростання (для висококваліфікованих працівників тих галузей, які значно розвиваються останніми роками). Також причинами є можливість кар'єрного зростання трудового мігранта, забезпечення роботою та місцем проживання усієї родини тощо. У свою чергу, основна причина міжнародної трудової міграції з України – низький рівень оплати праці та високий рівень безробіття.

Безробіття та зайнятість є найважливішими показниками використання людських ресурсів країни у виробничому процесі. Безробіття – це не лише економічна, але й значна соціальна проблема, а її соціальні аспекти - найбільш істотні для суспільства. Так, безробіття породжує певні негативні наслідки:

- економічні (зниження рівня ВВП: згідно закону Оукена, зростання рівня фактичного безробіття на 1% сприяє скороченню величини реального ВВП на 2,5%, адже необхідні кошти для утримання безробітних);

- соціальні (зниження життєвого рівня населення, декваліфікація робочої сили, зростання показників соціальної патології тощо) [25, с. 110].

Ринок праці, як і ринки товарів, послуг, житла, цінних паперів і т.д., - це складова частина ринкової економіки, найважливіший елемент загальноекономічного ринкового механізму, який дає можливість ефективного використання трудового потенціалу держави, певного регіону, окремого підприємства за рахунок створення конкурентної боротьби за робочі місця, а

також сприяє зростанню кваліфікації працівників, підвищує мобільність робочої сили та сприяє поширенню різних форм зайнятості. Це обумовлено тим, що після світової фінансової кризи багато українців втратили роботу та заробітки, або ж реальна величина їх заробітної плати стала меншою порівняно із передкризовим періодом. Тому значна кількість українців виїхала за кордон в пошуку роботи.

Аналізуючи особливості міжнародної міграції українців, а саме – їх вибуття до інших країн, звернемося до рис. 2.2.

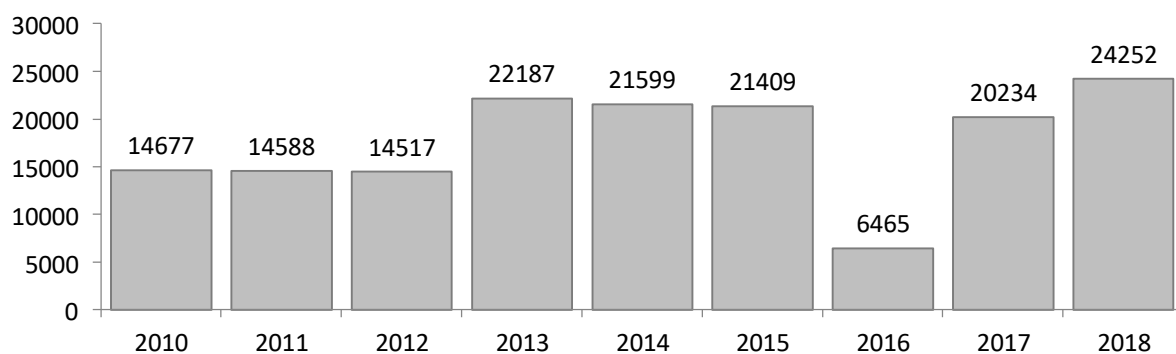

Рис. 2.2. Динаміка мігрантів з України у 2010-2018 рр., осіб

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Як бачимо, у 2017-2018 рр. зросла кількість українців, які виїхали до інших країн. Також варто зазначити, що найбільше українців виїхали з України з Харківської обл., а також з м. Києва (рис. 2.7).

Така тенденція обумовлена тим, що молодь, навіть мають диплом про вищу освіту, не може влаштуватись на роботу в Україні, не маючи досвіду роботи. Мова не йде про роботу з великою заробітною платою – знайти перше робоче місце після закінчення навчання вкрай складно. Також останніми роками зросла кількість українців, які навчаються за кордоном (Польща, Чехія, Словаччина, Туреччина тощо). Після закінчення навчання вони також прагнуть залишитись за кордоном, адже мають там більше можливостей працевлаштуватись та зробити гарну кар'єру.

Зазначимо, що серед європейських країн найбільше українців у 2018 мігрувало до Російської Федерації, а також до Німеччини, Польщі та Білорусі

(рис. 2.3).

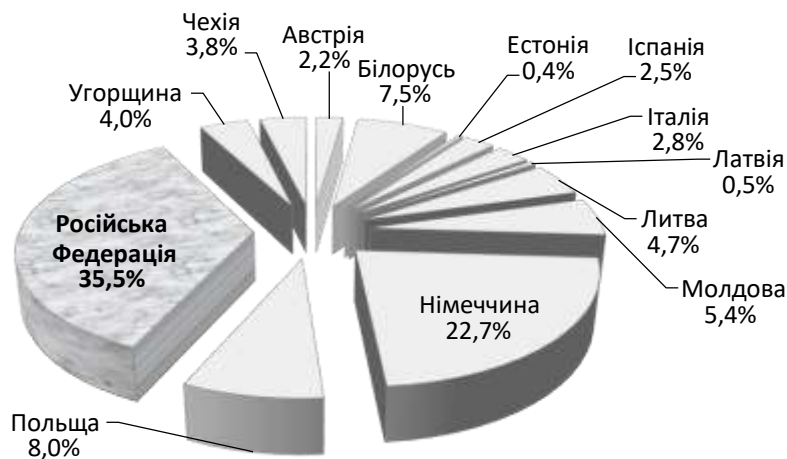

Рис. 2.3. Географічна структура міграції з України до європейських країн у 2018 р., %

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Ще до подій Революції гідності, анексії Криму та військової агресії РФ на Сході України значна кількість українців виїжджала на роботу до Росії, що обумовлено як географічною близькістю порівняно з іншими країнами, так і більш сприятливими умовами для асиміляції в країні – мова, звичаї, досвід тощо. Після 2014 р. потік до Росії почав зменшуватись, проте і на сьогоднішній день ця країна найбільше залучає українських трудових мігрантів.

Як вже було зазначено, багато українців працюють у Туреччині (готелі, аніматори, ресторани та кафе, будівництво, сфера розваг тощо), а також в Узбекистані, який пропонує роботу як у будівельній галузі, так і в інших галузях економіки. Останнім часом значний попит на українських працівників демонструє Ізраїль: роботодавці направляють у центри зайнятості запит на працівників певних професій та пропонують значні заробітки, проте існують певні проблеми для українців, які відштовхують їх від роботи в цій країні: при працевлаштуванні українці проходять суворий медичний контроль, за результатами якого значна частка українців отримує відмову у працевлаштуванні та повертаються додому, втрачаючи кошти на дорогу та

проживання, витрачені в Ізраїлі. Також в цій країні занадто дороге медичне обслуговування, а також високі ціни на проживання й харчування.

Таким чином, варто зазначити, що найбільш привабливими для українських мігрантів є європейські країни.

Оцінку трудової міграції на соціально-економічний розвиток України можна здійснювати з урахуванням багатьох факторів: динаміки кількості трудових мігрантів, зростання рівня життя населення, яке працює за кордоном та відправляє гроші в Україну своїм родинам тощо. Проте варто оцінити вплив грошових переказів трудових мігрантів на економіку країни. Зазначимо, що у 2009-2013 та 2015-2019 рр. величина грошових переказів зростає, а найвищий темп зростання зафіксовано у 2017 р. (рис. 2.4).

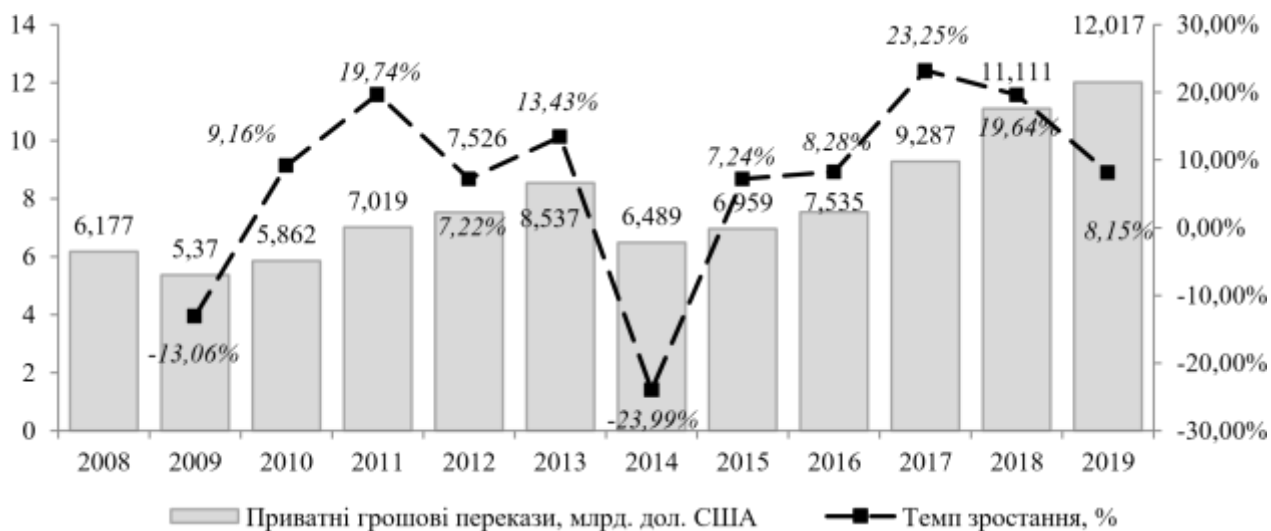

Рис. 2.4. Динаміка грошових переказів до України у 2008-2019 рр., млрд. дол. США

Джерело: складено автором на основі даних [40]

В структурі ВВП грошові перекази умовно мали значну частку (рис. 2.5).

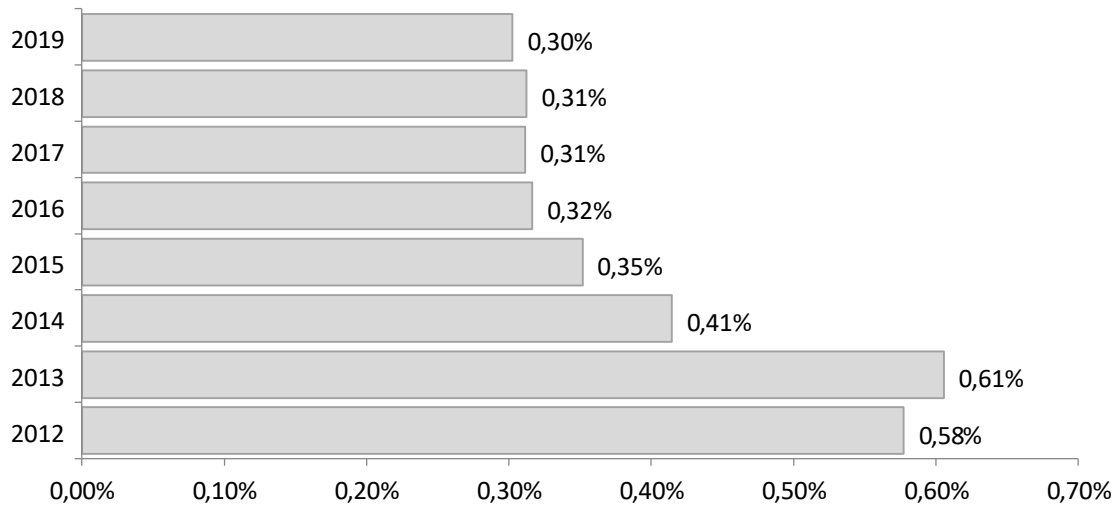

Рис. 2.5. Частка грошових переказів у ВВП України у 2012-2019 рр., %

Джерело: складено автором на основі даних [40]

Отже, варто зазначити, що значні грошові надходження справляють позитивний вплив на соціально-економічний розвиток України, що обумовлено наступним:

- особисті грошові перекази є проциклічними, крім того, через істотне падіння курсу гривні по відношенню до долара США у 2015-2019 рр., грошові перекази в гривнях і в процентах від ВВП зросли;

- як значний і зростаючий елемент в платіжному балансі України, офіційно зареєстровані особисті грошові перекази допомогли протидіяти знижувальному тиску зростаючого дефіциту торгового балансу, однак, беручи до уваги, що грошові перекази є незатребуваними, неринковими, транскордонними особистими трансфертами, які часто передаються через неофіційні канали, їх роль як джерела іноземної валюти не слід перебільшувати;

- викликаний грошовими переказами попит на споживчі товари і нерухомість сприяв зростанню таких секторів, як роздрібна торгівля, будівництво, транспорт, фінансове посередництво та страхування, операції з нерухомістю та правова діяльність, побутові та інші особисті послуги, харчова промисловість, виробництво меблів та будівельних матеріалів, і таким чином сприяв

реструктуризації української економіки;

- незважаючи на те, що грошові перекази використовуються, в основному, на споживчі цілі, вони виявилися потужним рушійними силами зростання ВВП в Україні до 2006 року. Проте, грошові перекази в меншій мірі відповідальні за зростання ВВП, ніж макроекономічна стабілізація, структурні реформи, підйом виробництва після спаду 1990-х років з точки зору торгового прибутку і інвестицій;

- грошові перекази здійснюють значний вплив на фінансовий розвиток в Україні, у першу чергу - шляхом провокування ними підвищення фінансової грамотності серед домогосподарств - одержувачів грошових переказів і розвитку офіційної фінансової системи всієї країни. Але їх потенціал у збільшенні грошових коштів національної банківської системи через ощадні рахунки і, отже, в стимулюванні економічного зростання через підтримку кредитування в секторі малого та середнього бізнесу значно недовикористовуються через низьку довіру до банківської системи;

- грошові перекази здійснюють позитивний вплив на добробут домогосподарств-одержувачів: примножують доходи, фінансують основні споживчі потреби і покупку / ремонт нерухомості, полегшують доступ до освіти, охорони здоров'я та інших суспільних благ, пом'якшують проблеми з ліквідністю і страхують домогосподарства перед несподіваним різким зниженням доходу. Грошові перекази в іноземній валюті допомогли домогосподарствам-одержувачам уникнути фінансової неспроможності домашніх господарств, викликаних кризою 2008 року, нестабільністю фінансової системи у 2014-2018 рр., а також допоможуть відновитись після пандемії COVID-19;

- грошові перекази грають важливу роль в зниженні масштабів бідності, особливо у відсталих районах, які отримують основну частину грошових переказів;

- доходи, отримані за кордоном, які були вкладені в освіту, сприяли збільшенню числа студентів у вищих навчальних закладах і збільшення частки студентів, які фінансуються з приватних джерел.

Проте не менш впливовими є негативні наслідки впливу грошових переказів на соціально-економічний стан України, зокрема:

- приплив грошових переказів в іноземній валюті вплинув на зростання доларизації - як офіційної (рахунки в іноземній валюті та валютні кредити в банківській системі) і так неофіційної (готівкові заощадження домогосподарств в іноземній валюті). Висока доларизація викликає стурбованість, оскільки обмежує ефективність грошово-кредитної політики, підсилює негативні наслідки бюджетного дефіциту і збільшує вразливість банківської системи в разі економічної кризи і знецінення валюти. Український досвід говорить про те, що висока частка довгострокових кредитів в іноземній валюті в поєднанні з девальвацією національної валюти викликають зростання непродуктивних кредитів, що призводить до серйозних обмежень ліквідності в банківській системі. Це, в свою чергу, викликає різко виражену і тривалу кризу кредитно-фінансової системи, що стримує швидке відновлення української економіки;

- грошові перекази зіграли вирішальну роль у створенні інфляційної спіралі, підігриваючи попит на споживчі товари. Значні інвестиції грошових переказів в нерухомість привели до різкого збільшення цін на житло в регіонах реципієнтах. В результаті мігранти були змушені залишатися за кордоном довше, щоб зберегти більше грошей, ніж вони спочатку планували, в той час як домашні господарства, які не мають доступу до грошових переказів, потрапили під підвищений тиск відправити членів сім'ї за кордон;

- грошові перекази в поєднанні з довготривалою відсутністю члена сім'ї мають негативні соціальні наслідки: погана успішність в школі і психологічні розлади у дітей, залишених на батьківщині; ерозія емоційних зв'язків між членами сім'ї; перерозподіл гендерних ролей, а часто і розпад сім'ї; соціальна стратифікація в локальних громадах;

так як використання грошових переказів на інвестиції у вищу освіту часто є ризикованим і нерозумним (проблема морального ризику), воно часто негативно впливає на можливість молоді влаштуватися на роботу і сприяє суттєвому дисбалансу навичок і пропозицій праці в українській економіці. Це, в свою чергу, може здійснювати тривалий негативний вплив на формування людського капіталу в Україні, так як зменшує поточний людський капітал через «витік мізків». Це також негативно позначається на майбутньому накопиченні людського капіталу за рахунок зменшення приватного інвестування системи освіти.

Основний канал впливу грошових переказів в Україні – це споживання та заощадження домогосподарств. Зокрема, протягом останніх років споживання домогосподарств зростає (рис. 2.6).

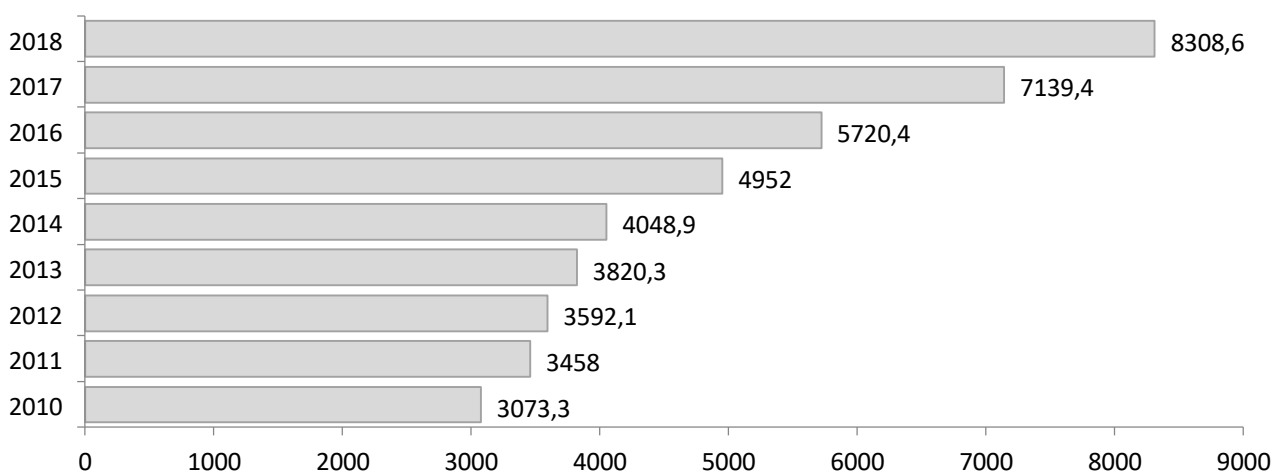

Рис. 2.6. Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.

Джерело: складено автором на основі даних [19]

При цьому варто відзначити й зростання імпорту товарів та послуг до України, обумовлене зростанням попиту на продукцію (рис. 2.7).

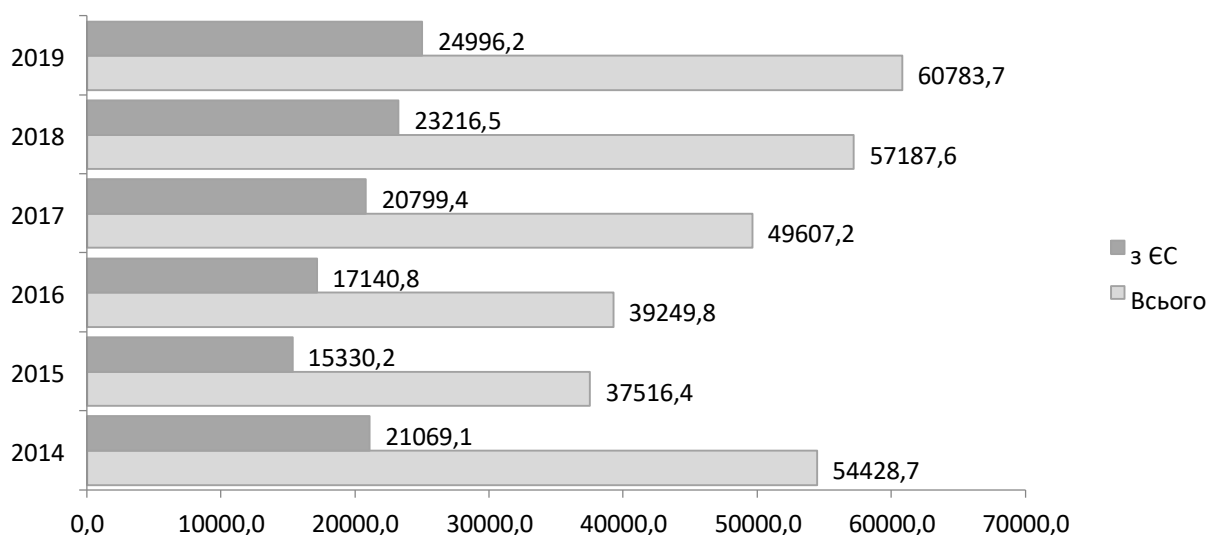

Рис. 2.8. Динаміка імпорту товарів до України у 2014-2019 рр., млн. дол. США

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Загалом витрати домогосподарств спрямовано в першу чергу на продукти харчування, а також непродовольчі товари та послуги (рис. 2.9).

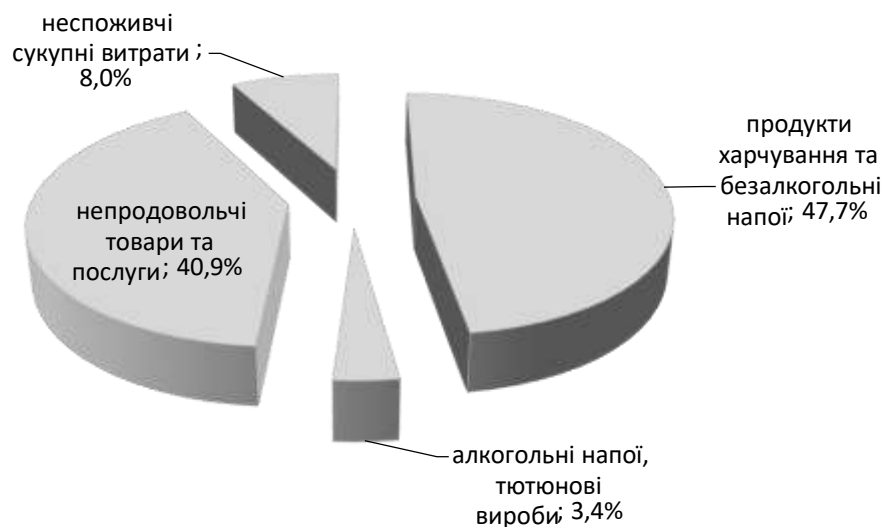

Рис. 2.8. Структура споживання домогосподарств України у 2018 р., %

Джерело: складено автором на основі даних [19]

В структурі непродовольчих товарів та послуг найбільші витрати стосуються комунальних платежів. Загалом, грошові перекази, отримані від

українських мігрантів, переважно витрачаються домогосподарствами на основні споживчі потреби, покупку товарів тривалого користування, поліпшення житлових умов (покупка або ремонт будинку / квартири), освіти і, рідше, на погашення боргів, заощадження та медичне обслуговування. У виборі між поточним і майбутнім споживанням молоді мігранти та члени їх сімей, як правило, ігнорують майбутні доходи, вважаючи за краще поточні вигоди.

На відміну від літніх мігрантів, які могли отримати право на отримання державного пенсійного забезпечення та інших соціальних виплат, багато молодих трудових мігрантів не мають державного соціального захисту. В даний час, як правило, за рахунок місцевих платників податків вони створюють додаткове навантаження на державний бюджет.

Лише невеликий відсоток грошових переказів, отриманих домашніми господарствами, направляється на інвестиції в бізнес. На нашу думку, інвестиції в продуктивний капітал членами сім'ї і мігрантів, які повертають, можуть збільшитися лише після того, як домогосподарства задовольнять свої більш нагальні потреби, а ділове й інвестиційне середовище в Україні покращиться.

Зазначимо, що приплив іноземних інвестицій в Україну зростає, проте зазначимо, що в основному це є гроші, які надходять з офшорних зон Кіпру (рис. 2.10).

Упродовж останніх років, з часу здобуття Україною незалежності і станом на кінець 2013 року, а також у 2017-2019 рр., загальна величина прямих іноземних інвестицій в Україну дещо зросла, а у 2014-2016 рр. - зменшилась (рис. 2.11).

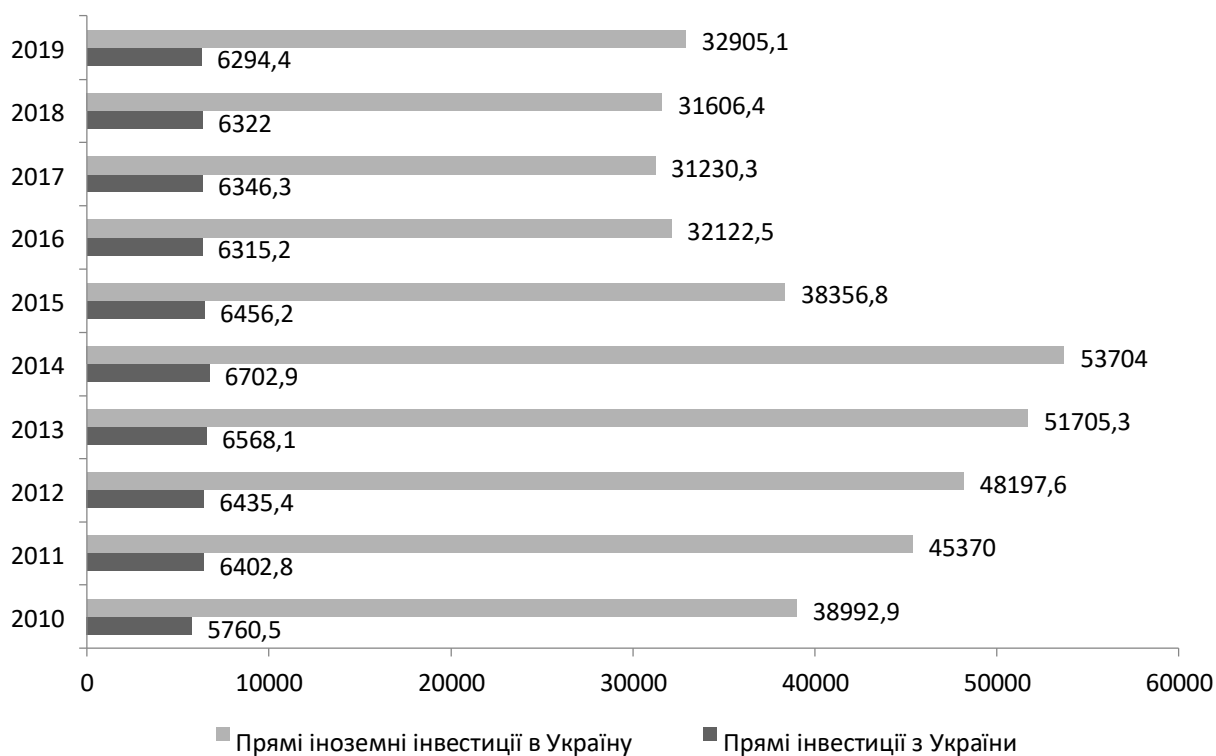

Рис. 2.10. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) у 2010-2019 рр., млн. дол. США

Джерело: складено автором на основі даних [19]

Також зазначимо, що грошові перекази мігрантів впливають на рівень інфляції в країні, який мав наступну динаміку (рис. 2.11).

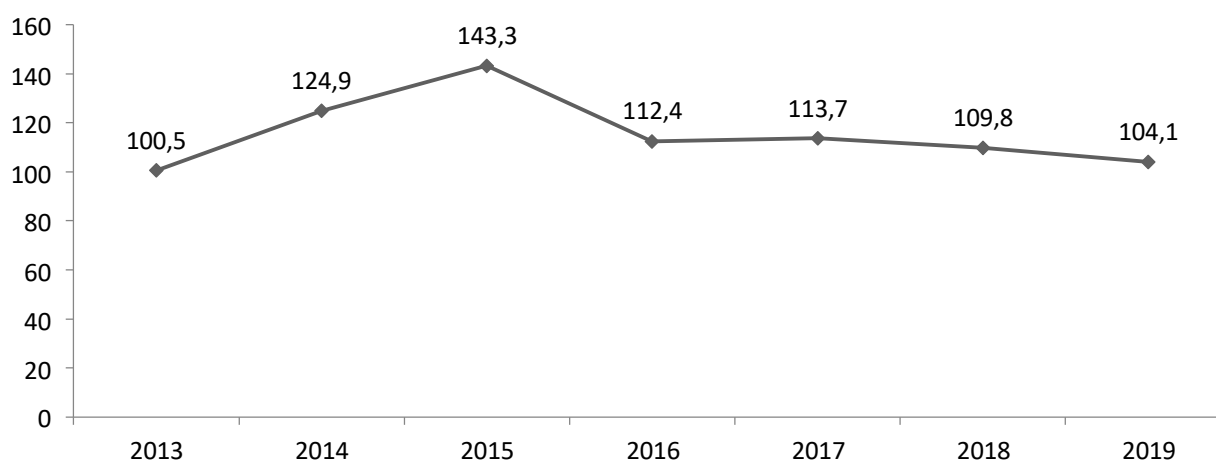

Рис. 2.11. Інфляція в Україні у 2013-2019 рр., %

Джерело: складено автором на основі даних [19]

З метою виявлення та порівняння взаємозв'язків між грошовими переказами та макроекономічними показниками, з застосуванням пакету Eviews, було розроблено векторно-авторегресійну модель (VAR). Для реалізації побудованих економетричних моделей було використано квартальні дані з 2005 – 2019 рік. Дані представлені щоквартально з 2005 по 2019 рік і взято з Міжнародного валютного фонду та квартальних звітів НБУ. На основі проведеного попереднього аналізу було обрано змінні, що зазначені нижче:

- номінальний валовий внутрішній продукт (у млн. грн.);
- обсяг грошових переказів (у млн. дол. США);
- реальний ефективний обмінний курс (2010 = 100 %);
- процентна ставка (у %);
- індекс споживчих цін (2010=100%).

Отже, можна стверджувати, що міграція приносить не лише негативні наслідки, але й сприяє надходженню з-зі кордону коштів від заробітчан, які витрачаються їх членами родини в країні.

2.3. Оцінка державного регулювання міграційних процесів а рамках Угоди про асоціацію

В країнах з ринком, що формується, трудова міграція громадян є на сьогодні найбільш масовим і соціально значущим міграційним потоком. Це твердження є справедливим стосовно міграційних процесів між Україною та країнами ЄС. Відповідно до даних дослідження, проведеного в рамках проекту Міжнародної організації з міграції (МОМ) у 2014-2015 рр., за кордоном перебувають для здійснення трудової діяльності близько 700 тис. громадян України [7]. Основні країни призначення працівників-мігрантів – Польща, Російська Федерація, Чеська Республіка та Італія. На них припадає близько 80% загальних потоків короткострокових та довгострокових трудових мігрантів з України.

Збільшення обсягів трудової міграції супроводжується певною переорієнтацією її потоків із традиційного східного напрямку, до Росії, на західний. В умовах конфлікту вона прискорилася. За даними опитування GFK Україна на замовлення MOM, серед потенційних трудових мігрантів з України частка тих, хто шукає роботу в Росії, знизилася з 18% у 2011 році до 12% в 2015 р., водночас привабливість Польщі зросла з 7% у 2006 році, коли було здійснено перше аналогічне дослідження, до 30% на сьогодні [8; 9, с. 15]. Більш короткі і більш часті поїздки є характерними для міграції до сусідніх країн. В цілому ж, значна частина зовнішніх трудових міграцій в Україні має циклічний та сезонний характер.

Аналіз результатів досліджень науковців та міжнародних організацій з проблем трудової міграції українців [9-12], проведений з виокремленням в якості об'єкту дослідження саме міграції до країн ЄС, дозволяє сформулювати певний соціально-демографічний «профіль» українського мігранта в країнах ЄС. Трудова міграція більш поширена серед чоловіків – вони складають дві третини від загальної кількості трудових мігрантів. Частка трудових мігрантів серед українських чоловіків у віці 15-70 років становить 4,8%, тоді як жінок – майже вдвічі менше (2,2%). Втім, є великі відмінності між країнами призначення за гендерним складом мігрантів. 57% трудових мігрантів були віком від 30 до 49 років із середнім віком 37 років.

Переважає кількість українських трудових мігрантів зайнятих в будівництві, сільському господарстві, діяльності домашніх господарств, готельно-ресторанному господарстві. В структурі персоналу за кваліфікаційним рівнем найбільша частина – представники найпростіших професій, а частка зайнятих в промисловості, IT-індустрії, фінансовій сфері є незначною.

Для української економіки та суспільства трудова міграція до ЄС має як позитивні, так і негативні наслідки (табл. 2.2).

Таблиця 2.2.

Наслідки трудової еміграції з України

Позитивні	Негативні
<ul style="list-style-type: none"> • зменшення соціальної напруги та навантаження на ринок праці, зокрема зниження рівня безробіття • значний приплив грошей в економіку у вигляді грошових переказів • матеріальне утримання сімей на батьківщині і поліпшення умов їх життя • розуміння мігрантами реальних умов функціонування ринкової економіки розвинених країн • вивчення мігрантами іноземних мов 	<ul style="list-style-type: none"> • зниження трудового потенціалу через втрату економічно активного і найбільш працездатного населення • витік мізків • втрата мігрантами-професіоналами кваліфікації в наслідок виконання «чорнових» робіт • втрата працівниками-мігрантами здоров'я через важкі умови праці та побуту • розпад сімей мігрантів, відсутність догляду за їхніми дітьми і батьками на батьківщині • порушення прав мігрантів в країнах перебування (насильство, ксенофобія, відсутність гарантій отримання зароблених грошей, відсутність захисту від злочинних елементів)

Джерело: складено автором на основі даних [23]

Заробітки трудових мігрантів за кордоном сприяють підвищенню рівня життя багатьох домогосподарств, зменшенню бідності, зниженню тиску на ринку праці, розвитку малого бізнесу. Так, в Україні грошові перекази мігрантів родинам на батьківщині перевищують обсяги прямих іноземних інвестицій в економіку, їх можна порівняти з 5,3% ВВП країни [13] (рис. 2.1).

Таблиця 2.3.

Динаміка обсягів приватних грошових переказів в Україну в 2017-2020 рр.

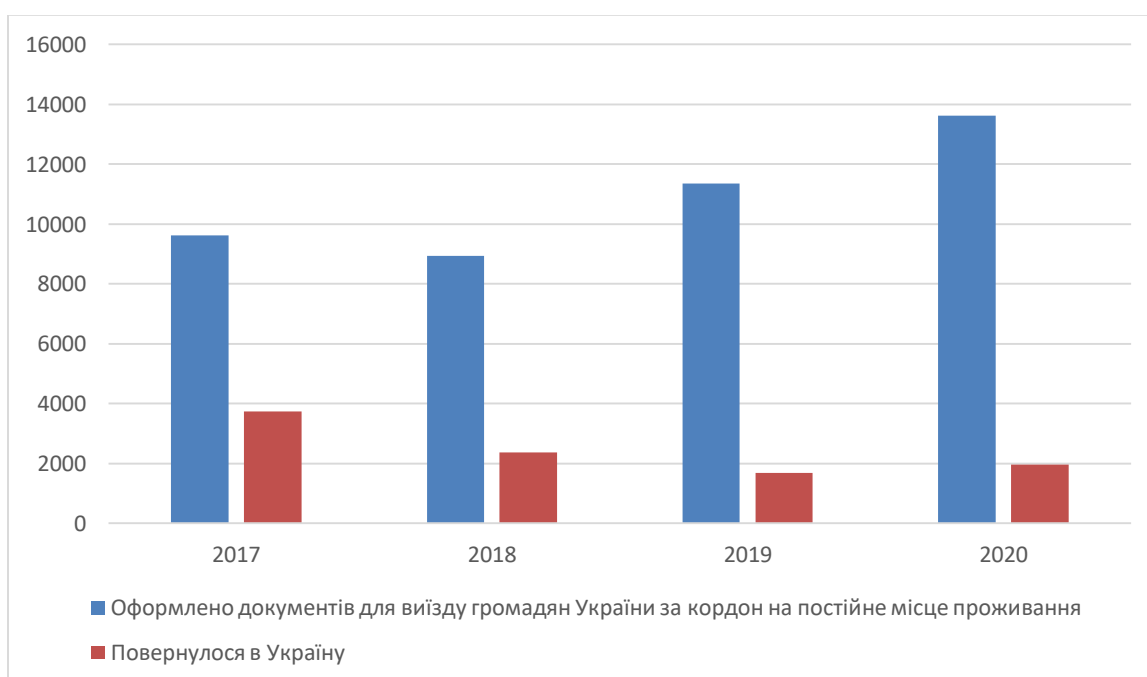
Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Надходження разом, млн. дол. США, в т.ч.	8537	6489	5154	5425
- через коррахунки банків	3293	2410	2006	2279
- через міжнародні платіжні системи	4084	3190	2135	2126
- неформальними каналами	1160	889	1013	1020
Обсяги грошових переказів у % до ВВП	4,5	4,8	5,7	5,8
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол. США [14]	4509	847	3050	3441

Джерело: складено автором на основі даних [35]

Значна частка заощаджень українських трудових мігрантів накопичується в готівці вдома, у формі інвестицій і на рахунках в банках у країнах призначення. За наявності належних стимулів і умов українські трудові мігранти можуть перенести цей накопичений капітал в Україну.

В Україні в 2017-2020 роках внаслідок збройного конфлікту на сході країни і значного погіршення соціально-економічної ситуації спостерігається різкий перекид міграційних потоків в сторону еміграції, переважно трудової.

Однак найбільш загрозливою тенденцією є поступове перетворення трудової міграції на постійну, оскільки українці, працюючи в розвинених країнах Європейського Союзу, намагаються легалізувати своє становище, перевозять свої сім'ї з тим, щоб більше ніколи не повернутися в Україну. Відповідно, зменшуються обсяги грошових переказів від мігрантів, що є суттєвою загрозою економічній безпеці України. Таким чином, в структурі міграції відбуваються зміни в бік збільшення обсягу довгострокової еміграції, порівняно з якою кількість мігрантів, що повертаються в Україну, є вкрай незначною (рис. 2.12.).

Джерело: складене на основі даних [34]

Рис. 2.12. Кількість оформлених громадянами України документів для виїзду за кордон на постійне місце проживання та кількість громадян, що повернулися в Україну [11, с.52]

Українська трудова міграція, маючи очевидні переваги у вигляді зменшення соціальної напруги та навантаження на ринок праці, зниження рівня безробіття, значного припливу заробітчанських грошей і утримання на батьківщині сімей, за своїм профілем не відповідає національним інтересам України [15, с. 47]. Україну полишає найбільш економічно активне населення, в основному молодь і висококваліфіковані фахівці найбільш працездатного віку, що негативно впливає на трудовий потенціал України. До того ж, велика кількість освічених людей (інженери, лікарі, ІТ-фахівці, викладачі), що виїжджають працювати за кордон і виконують там низько кваліфіковану роботу, сприяють «витоку мізків» із країни. Самі ж заробітчани виснажують власне здоров'я в наслідок важкої праці та складних соціально-побутових умов, дуже часто зазнають насильства і приниження з боку роботодавців.

Все це вкрай негативно позначається на демографічному потенціалі країни, що, при збереженні існуючих тенденцій, неминуче призведе до втрат населення в найбільш активному віці, дефіциту робочої сили, зменшення народжуваності, прискорення старіння, і, як наслідок, до катастрофічної депопуляції в Україні (рис. 2.2).

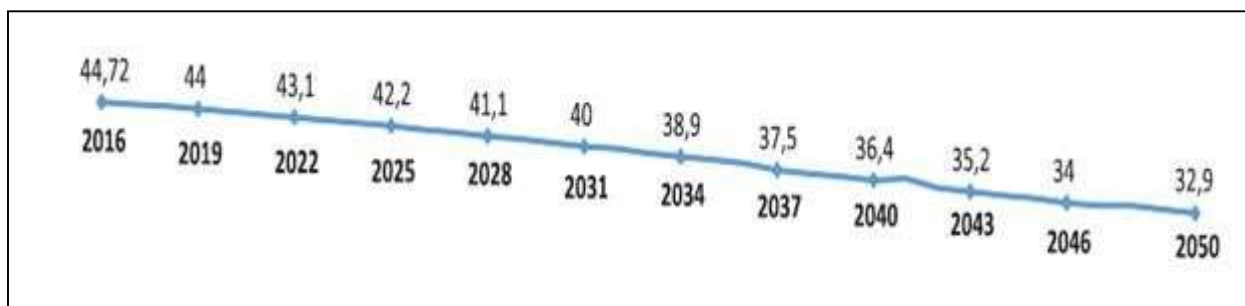

Рис. 2.13. Прогноз чисельності населення України при незмінних показниках народжуваності, тривалості життя і міграції (за даними 2016, млн. осіб) [9, с. 7]

Відповідно, в таких умовах міграційна політика України в контексті євроінтеграції повинна розглядатися передусім як один із засобів протидії депопуляції [1]. Таким чином, в країнах з ринком, що формується, де проблема еміграції стоїть особливо гостро, зокрема в Україні, проведення адекватної міграційної політики є одним із пріоритетів соціально-економічного розвитку. Саме від її результатів багато в чому залежить, чи буде держава втрачати робочу силу, чи буде відбуватися «витік мізків», або, навпаки, мігранти повертатимуться на батьківщину, збагачені новими знаннями і досвідом, і до того ж привозити з собою зароблені за кордоном кошти [16, с. 3].

Питання співробітництва України та ЄС в сфері міграції та ринків праці відображено в Розділі III «Юстиція, свобода та безпека» Угоди про асоціацію [17], підписаному 27.06.2014 р. в рамках економічної частини Угоди.

З метою регулювання міграційних потоків Угодою передбачається запровадження всеохоплюючого діалогу щодо ключових питань у сфері міграції, включаючи нелегальну міграцію, протидію торгівлі людьми тощо. Так, зокрема, у статті 16 «Співробітництво у сфері міграції, притулку та управління кордонами» наголошено про створення умов для попередження відтоку працездатного населення з України шляхом подолання причин виникнення міграції через активне використання можливості співробітництва у цій сфері з третіми країнами та в рамках міжнародних форумів. Втілення принципів даної статті дозволить збільшити соціальну захищеність мігрантів, у тому числі і трудових, зменшити рівень нелегальної міграції, попередити незаконне переправлення осіб через державний кордон та торгівлю людьми. Включення проблемних питань у сфері міграції до національних стратегій економічного та соціального розвитку регіонів, звідки походять мігранти, дозволить також гнучко реагувати на виклики міграційних процесів.

Стаття 16 у комплексі з наступними статтями 17 «Поводження з працівниками», 18 «Мобільність працівників» та 19 «Рух осіб» забезпечують розвиток конкурентного та мобільного ринку праці, оскільки акцентують увагу на важливості спільного управління міграційними потоками та розвитку діалогу щодо всіх питань у сфері міграції, покращенні існуючих можливостей доступу до зайнятості для українських працівників, попередженні будь-якої дискримінації на підставі громадянства стосовно умов праці, винагороди або звільнення порівняно з громадянами держави-члена, посиленні мобільності громадян і подальшого прогресу у візовому діалозі.

В сфері регулювання міграційних процесів в рамках Угоди про асоціацію було досягнуто суттєвих успіхів, зокрема, здійснено серйозний прорив в удосконаленні міграційного законодавства та управління міграцією [3, с. 5]. На першому етапі реалізації Плану дій з лібералізації візового режиму створено Державну міграційну службу України, затверджено Концепцію Державної міграційної політики України, прийнято нові редакції законів, що регулюють правовий статус мігрантів.

В «Концепції державної міграційної політики» сформовані стратегічні напрями державної міграційної політики України та механізми їх реалізації [5]. Але, як відзначає відомий вітчизняний фахівець з міграції О. Малиновська, документ має численні вади, зокрема, відсутня загальна ідея, немає визначення специфіки міграційної ситуації в Україні і обумовлених нею викликів, залишаються незрозумілими цілі, які держава планує досягти засобами міграційної політики [13]. До цього слід додати, що Концепція дуже обмежено враховує подальші євроінтеграційні перспективи України: вони згадуються тільки в завданнях державних органів щодо реалізації Концепції, але їх не відображено в стратегічних напрямках державної міграційної політики України, що в умовах підписання Угоди про асоціацію не відображає стратегічного курсу України на євроінтеграцію.

Разом з тим, концепція має бути спрямована на формування такої міграційної політики, яка дає змогу українцям, які обрали шлях міграції,

задовольнити власні запити і потреби, створити кращі умови життя для себе і своїх близьких, збільшити віддачу від застосування свого людського капіталу.

З огляду на соціально-економічну і демографічну ситуацію в Україні та новітні глобальні та локальні зміни, уряд України 12 липня 2017 р. прийняв нову Стратегію державної міграційної політики, покликану забезпечити дотримання інтересів громадян України, українців за кордоном та іноземців в Україні [13, 18]. Зазначені чинники обумовлюють формування пріоритетів державного регулювання міграційних процесів (рис. 2.3).

На рис. 2.3 представлені передумови та пріоритети нової стратегії державної міграційної політики України

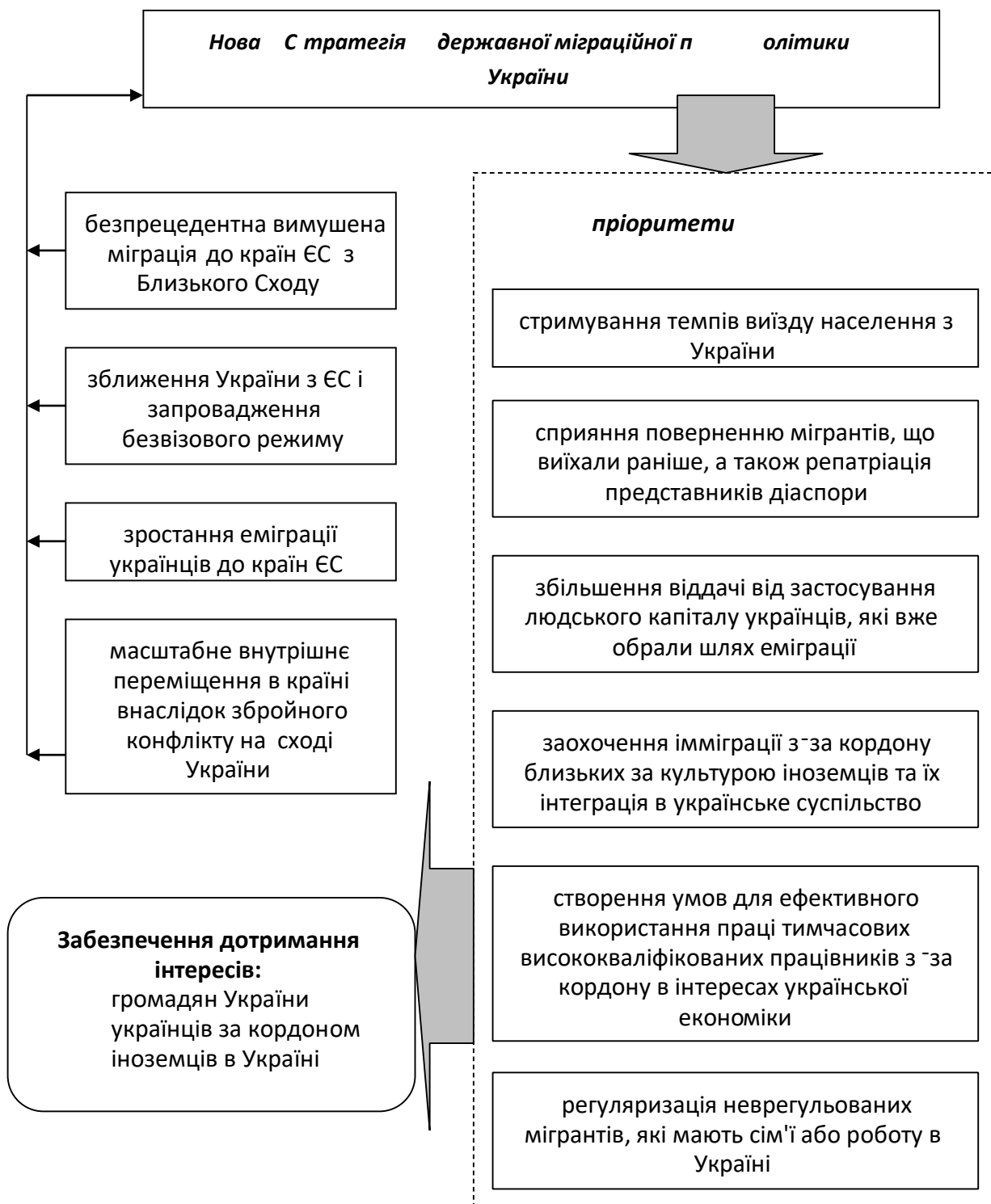

Рис. 2.14. Передумови та пріоритети нової Стратегії державної міграційної політики України

Джерело: складене на основі даних [34]

Забезпечення реалізації означених пріоритетів досягається за рахунок удосконалення законодавства; подальших реформ органів виконавчої влади у сфері міграції та забезпечення скоординованої діяльності різних відомств та органів влади різного рівня у сфері реалізації міграційної політики; розвитку співпраці з громадянським суспільством, асоціаціями мігрантів в Україні і за кордоном; розвитку міжнародного співробітництва; поглиблення наукових досліджень у сфері міграції та удосконалення міграційної статистики [13].

У листопаді 2015 р. Український Парламент ухвалив Закон «Про зовнішню трудову міграцію», спрямований на регулювання трудової міграції та соціальний захист мігрантів. На виконання цього Закону Уряд розробив і затвердив План заходів щодо забезпечення реінтеграції в суспільство трудових мігрантів і членів їх сімей, які повертаються в Україну. Удосконалено порядок ліцензування провадження господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні за кордоном. Водночас лібералізовано порядок оформлення дозволів на тимчасове працевлаштування іноземців в Україні [3, с. 6].

Аналіз регулювання міграційних процесів між Україною та Європейським Союзом в рамках Угоди про асоціацію виявив переважно адміністративно-правовий характер застосованих заходів регулювання. Однак забезпечення національних інтересів України при співробітництві з країнами ЄС в довгостроковій перспективі потребує більш широкого використання інструментів економічного, у т.ч. фінансового регулювання, які покликані створювати сприятливий міграційний клімат в країні.

Висновки до розділу 2

За результатами аналізу основних тенденцій міжнародної трудової міграції зазначено наступне:

1. Безробіття – це не лише економічна, але й значна соціальна проблема, а її соціальні аспекти - найбільш істотні для суспільства. Частка безробітного економічно активного населення України працездатного віку була найбільшою у 2017 р. (9,9%), а найменшою - у 2013, р. (7,8%). Позитивним

моментом є зменшення показника у 2018 р. на 0,8 в.п. порівняно із 2017 р., проте у порівнянні із 2011 р. показник зріс на 0,4 в.п. В сучасних умовах сформувався несприятливий клімат на ринку праці в Україні. На сьогодні кількість безробітних громадян набуває масового характеру.

2. В загальній структурі мігрантів з України статева структура постійно змінювалась, проте починаючи з 2013 р. найбільшу частку склали чоловіки. Найбільша кількість українців виїжджають до Європи, а найменша – до Австралії та Океанії. Серед європейських країн найбільше українців у 2018 мігрувало до Російської Федерації, а також до Німеччини, Польщі та Білорусі. Найбільш привабливими для українських мігрантів є європейські країни.

3. Кількість наявного населення України зменшувалась щороку, а найбільший темп зменшення спостерігався у 2015 р. Найбільший темп зростання економічно активного населення України працездатного віку спостерігалось у 2012 р., а зменшення – у 2015 р. Найвищий темп зростання середньомісячної заробітної плати спостерігався у 2017 р., проте у 2018 р. він знизився. При цьому подібна динаміка спостерігалась і у дослідженні динаміки реальної та номінальної заробітної плати. У 2018 р. відбулось певне погіршення оплати праці населення України, що, у свою чергу, також зумовлює зростання міграційних потоків до інших країн, зокрема – зростає трудова міграція.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

3.1 Напрями державного регулювання міжнародної трудової міграції в Україні

Взаємний вплив міжнародно-правового регулювання трудової міграції населення та суспільних відносин, які складаються в зв'язку з міжнародною трудовою міграцією населення, базується на принципах міжнародного права [6]. Принципи – це основоположні ідеї, керівні засади, які визначають зміст та напрями правового регулювання [5]. Як відзначає Г.М. Вельямінов, принципи міжнародного права – це окремо особливо важливі норми міжнародного права [1].

Функціонування будь-якої галузі, інституту в реальному житті ґрунтується на загальнообов'язкових для всіх суб'єктів положеннях, які власне і визначають зміст правового регулювання певних відносин і виступають мірою їх поведінки. По суті, принципи відіграють роль перехідного елемента від суспільних відносин до системи правового регулювання цих відносин. Залежно від функціонального призначення та об'єкта застосування принципи права поділяють на дві групи: соціально-правові (або загальні) та спеціально-правові (галузеві), які притаманні виключно для даних правовідносин.

Загальні принципи міжнародного права відображають основний зміст сучасного міжнародного права [6], систему цінностей, яка притаманна міжнародній системі в цілому – суверенної рівності, невтручання у внутрішні справи, мирне вирішення спорів тощо. Спеціально-правові принципи – це принципи, притаманні конкретному інституту права. Принципи такого регулювання належать до категорії міжгалузевих, адже вони є характерними відразу для декількох галузей (підгалузевих, інститутів): міжнародного трудового права, міжнародного міграційного права та ін.

Аналізуючи систему принципів такого регулювання, доцільно розпочати з дії (впливу) загальних принципів міжнародного права на міжнародно-правове регулювання трудової міграції населення.

Доктрина міжнародного права не має єдиного визначення принципів міжнародного права. Єдине з чим погоджуються всі науковці, є те, що принципи виступають критерієм „законності“ всіх інших норм, які напрацьовуються державами у сфері міжнародної трудової міграції, а також поведінки держав у цій сфері. Загальні принципи міжнародного права здійснюють імперативне регулювання відносин суб'єктів міжнародно-правового регулювання трудової міграції населення [7]. Ці принципи як імперативні норми повинні бути враховані державами при створенні норм такого регулювання і його реформування з урахуванням спеціальних (специфічних) обставин. Коротко зупинимося на основних принципах міжнародного права і їхній ролі в міжнародно-правовому регулюванні трудової міграції [1].

Принцип незастосування сили або погрози силою [12] включає зобов'язання держав утримуватися в їх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканості або політичної незалежності будь-якої держави, так і іншим чином, який несумісний з цілями ООН (ст. 2 Статуту ООН) [20]. Цей принцип поширюється на всі держави світу, а не тільки на держави-члени ООН, що було підтверджено положеннями Декларації про посилення ефективності принципу відмови від погрози сили або її застосування в міжнародних відносинах 1987 р. [10].

Зазначений принцип слід розглядати широко, адже він стосується не тільки заборони окупації території однієї держави іншою, організації, надання допомоги або участі в актах громадянської війни або терористичних актах в іншій державі, надання своєї території іншій державі для здійснення актів агресії, але й погроз економічними санкціями у разі неприйнятності зовнішньополітичного (зовнішньоекономічного, міграційного тощо) курсу іншої держави [11].

На цьому принципі базується національний режим, який є основоположним для держав щодо їх ставлення до іноземців. Адже дії, які призводять до економічної нестабільності, такі ж небезпечні для безпеки міжнародної спільноти, як і дії, що спричиняють політичну нестабільність. Цей принцип відображається, наприклад, в таких галузевих принципах міжнародно-правового регулювання трудової міграції населення: державного суверенітету щодо правового режиму імміграції; державного контролю за правовим режимом стосовно громадянина-мігранта на іноземному ринку праці; державного захисту громадян-мігрантів; заборони на примусову працю; надання національного режиму.

Для уникнення нестабільності в економічних та політичних відносинах між суб'єктами слід враховувати принцип мирного вирішення спорів таким чином, щоб не створювати загрозу міжнародному миру, безпеці та справедливості (п. 3 ст. 2 Статуту ООН) [20]. Причому необхідно утримуватися від будь-яких дій, що можуть погіршити стан речей, оскільки це може ускладнити процес мирного вирішення спорів. Це стосується і міжнародного економічного права – погіршення правового становища іноземців у порівнянні зі своїми громадянами або з громадянами інших держав жодним чином не сприятиме вирішенню спору або конфліктних ситуацій між державами. Міжнародне право не обмежує суб'єктів у виборі методів вирішення спорів, включаючи переговори, судові та арбітражні процедури тощо.

Даний принцип певним чином відбивається в наступних галузевих принципах МПРТМН (міжнародно-правового регулювання): державного контролю за правовим режимом по відношенню до громадянина-мігранта на іноземному ринку праці; рівності умов праці; недискримінації; надання національного режиму; взаємності.

Для підтримання міжнародного миру та безпеки держави мають здійснювати міжнародне співробітництво у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального та гуманітарного характеру. Конкретні форми співробітництва визначаються сферою необхідного рівня співробітництва,

внутрішнього законодавства та прийнятих попередньо на себе міжнародних зобов'язань.

Ефективна реалізація принципу міжнародного співробітництва можлива тільки у разі, якщо співпрацювати будуть суб'єкти на засадах рівності. Про що власне і свідчить принцип рівноправності, який у політичному аспекті пов'язаний з самовизначенням народів. Згідно з до п. 2 ст. 1 Статуту ООН [2], одна із найважливіших цілей ООН – розвивати дружні відносини між державами. Це підтверджує і принцип суверенної рівності держав, який дозволяє державам самостійно визначати правовий режим трудових мігрантів, однак з урахуванням міжнародних зобов'язань держави.

У той же час цей принцип дозволяє забезпечувати рівну участь держав у міжнародних відносинах, у тому числі щодо визначення правового режиму міжнародної трудової міграції. Держави а ргіорі мають рівні можливості щодо встановлення міжнародних стандартів у сфері міжнародної трудової міграції. Загальні принципи, що розглядаються, отримують свій розвиток у галузевих принципах міжнародно-правового регулювання трудової міграції населення, а саме: державного контролю за правовим режимом по відношенню до громадянина-мігранта на іноземному ринку праці; державного захисту громадян-мігрантів; рівності умов праці; заборони на примусову працю; заборони нелегальної трудової міграції; недискримінації; взаємності.

Однак усі вищеперелічені принципи неефективні, якщо держави не виконують взяті на себе зобов'язання (*pacta sunt servanda*, ст. 2 Статуту ООН [7], ст. 26 Конвенції ООН про право міжнародних договорів 1969 р. [16]). Необхідно створити умови, за яких будуть дотримуватися справедливість та повага до зобов'язань, які впливають із міжнародних зобов'язань.

Принципи непорушності державних кордонів та цілісності державної території – це принципи, які сприяють політичній стабільності, що у свою чергу сприяє зміцненню міжнародної системи правового регулювання міжнародних трудових міграційних процесів та їх законному (легальному) протіканню.

МПРТМН визначає базовим принцип поваги прав та основних свобод людини, [6] який розвивається в принцип однакового ставлення до трудових мігрантів та “власних” громадян. Принцип поваги прав людини включає в себе і рівноправ'я чоловіка та жінки (Преамбула Статуту ООН [21]), відсутність дискримінації залежно від раси, мови та релігії тощо. По суті, цей принцип можна розглядати як загальний так і як спеціальний. Ст. 55 Статуту ООН [26] однією з цілей Організації (а відповідно це складає зобов'язання держав) складає: підвищення рівня життя, повної зайнятості населення, економічний і соціальний розвиток. Ст. 56 Статуту прямо зобов'язує держави співпрацювати в цій сфері.

Також принцип загальної поваги прав людини відображається в праві на пересування, праві покидати будь-яку країну та право шукати притулку в інших країнах та користуватися ним. Однак безпосередньо захистити права людини, в тому числі й базові права трудового мігранта, неможливо без імплементацій цих заходів на національному рівні. Це один з основних принципів для сфери трудових міграційних відносин, який повинен розвиватися і, звичайно, закріплюватися в усіх галузевих принципах, особливо в принципах державного захисту громадян-мігрантів; рівності умов праці; заборони на примусову працю; свободи надання приватним особам послуг відповідно до внутрішнього законодавства; недискримінації; надання національного режиму; взаємності.

Отже, в якості спеціальних принципів МПРТМН, можна виокремити такі принципи [9]:

- державного суверенітету щодо правового режиму імміграції;
- державного контролю за правовим режимом щодо громадянина-мігранта на іноземному ринку праці;
- державного захисту громадян-мігрантів;
- рівності умов праці;
- заборони на примусову працю;
- заборони нелегальної трудової міграції;
- заборони на демпінг робочої сили;

- свободи надання приватним особам послуг у відповідності до внутрішнього законодавства;
- недискримінації;
- надання національного режиму;
- взаємності.

Окремо слід зауважити, що взаємність, а відповідно й принцип взаємності, можна поділити на різновиди: позитивна та негативна взаємність; формальна та матеріальна взаємність.

Принципи ж міжнародного економічного права щодо вищезазначених принципів мають більш загальний характер і конвенційне закріплення [16, с. 103]. Вони визначають торгово-політичні режими, які зумовлюють у подальшому розвиток принципів міжнародно-правового регулювання трудової міграції населення [9]. До таких принципів доктрина та практика міжнародного економічного права відносить принцип найбільшого сприяння і відповідний режим (РНС) [15], тобто зобов'язання держави надавати іншій державі пільгові умови, які діють або можуть діяти і по відношенню до третьої держави. Принцип надання національного режиму або національний режим [16, с. 109] як принцип міжнародного економічного права означає, що на основі взаємності особи однієї держави повністю прирівнюються у своїх правах та обов'язках до “національних осіб”, за винятком тих прав і обов'язків, які у переважній більшості стосуються правоздатності іноземних осіб, включаючи можливість реалізації цієї правоздатності в трудовій і торговій сферах.

Принцип взаємної вигоди [16, с. 109] впливає з принципу міжнародного співробітництва та економічного (торговельного) характеру міжнародних трудових міграційних відносин – співробітництво має бути взаємовигідним і тільки таким чином ефективним. Принцип недискримінації [16, с. 104] – надання іншій державі та її особам умов, які не гірші від умов для третьої держави та її осіб, що стосується і сфери міжнародної трудової міграції населення. Преференційний режим [16, с. 113] – надання пільг у певних економічних відносинах, як правило, щодо держав у рамках економічних

інтеграційних об'єднань або зобов'язань щодо міжнародних договорів. Іноді преференційний режим відносять не до самостійних принципів, а до винятків із РНС.

Принципи МПРТМН сформувалися під впливом принципів міжнародного права в цілому та міжнародного економічного права зокрема. Зупинимося ще на деяких принципах МПРТМН, які закріплені конвенційно і не увійшли до вищеперелічених.

Одні з основних принципів МПРТМН – недискримінації та рівності (рівноправ'я) взагалі та рівних умов праці зокрема, необхідно ще деталізувати наступним чином. Конвенція МОП № 19 Про рівноправність громадян країни та іноземців у галузі відшкодування працівникам під час нещасних випадків 1925 р. [22] закріпила принцип рівноправ'я громадян держави та іноземців у зазначеній галузі. Це рівноправ'я забезпечується по відношенню до іноземних працівників та їх утриманців незалежно від місця їхнього проживання. Порядок виплати визначається внутрішніми законами держави, на території якої є місце працевлаштування. Ця ж Конвенція закріпила принцип обов'язкового страхування працівників-мігрантів (ст. 3) на рівні з громадянами держави.

Конвенція МОП №26 Про створення процедури встановлення мінімальної заробітної плати від 16.06.1929 [15], хоча напряму й не регулює питання щодо рівноправ'я громадян держави та мігрантів, однак передбачає створення механізму надання мінімальної заробітної плати. Із цього положення абсолютно логічним є висновок про те, що міжнародним трудовим мігрантам, які легально працюють у державі, мають виплачувати заробітну плату не нижче встановленої мінімальної. Принцип справедливої заробітної плати був підтверджений Конвенцією № 95 Про охорону заробітної плати 1949 р. [16].

Принцип збереження за мігрантами набутих та тих, що набуваються, прав у соціальній сфері закріплено в Конвенції № 157 Про встановлення міжнародної системи збереження прав у галузі соціального забезпечення 1982 р. [14], однак з урахуванням взаємності щодо допомоги з інвалідності, старості, втрати годувальника.

Принцип співробітництва шляхом обміну інформацією про політику та законодавство держави у сфері міграції та еміграції, в тому числі міграції з метою працевлаштування. Цей принцип розширений за рахунок зобов'язання держав інформувати мігрантів про умови праці шляхом створення спеціальних служб допомоги працівникам-мігрантам. Даний принцип частково співвідноситься з принципом свободи надання приватним особам послуг відповідно до внутрішнього законодавства.

Власне ці ж принципи закріплюються в одному з основних у даній сфері документів – Конвенції МОП про трудящих-мігрантів № 97, прийнятій у 1939 р. і переглянутій у 1949 р. [18]. Розвиває і уточнює принципи рівності та недискримінації принцип рівності забезпечення працівникам-мігрантам та членам їхніх сімей необхідного медичного обслуговування. Чітко закріплюється принцип надання без дискримінації за ознакою раси, національності, релігії або статі умов не менш сприятливіших, ніж умови для власних громадян. Це стосується і заробітної плати, включаючи додаткові виплати, робочого часу, понаднормових робіт, відпусток, віку прийняття на роботу, приналежності до професійних союзів, житлових питань, соціального забезпечення тощо.

Дана Конвенція передбачає також принцип невисилки працівника-мігранта на тій підставі, що він за станом здоров'я не може продовжувати працювати на тій же посаді. Конвенційно закріплена і свобода переказу валюти в будь-яку державу світу.

Принципи МПРТМН стосуються не тільки поведження країн з трудовими мігрантами, але й принципів захисту національних інтересів і безпеки держав, які полягають у можливості обмеження трудової міграції державою-імпортером, якщо кількість мігрантів загрожує її інтересам. Звичайно, у внутрішньому правовому режимі містяться всі необхідні і визнані правомірними винятки з вищезазначених принципів, а саме щодо публічного порядку, суспільної та державної безпеки тощо.

Перелік наведених принципів не є вичерпним і може розширюватися та уточнюватися внаслідок того, що міжнародні міграційно-трудова відносини мають комплексний характер і ще перебувають у процесі становлення (розвитку).

3.2. Заходи щодо фінансово-економічного регулювання, спрямовані на покращення міграційного клімату в умовах євроінтеграції України

З огляду на проведений аналіз міграційних процесів між Україною та ЄС в умовах євроінтеграції України, нагальними пріоритетами їх державного регулювання згідно з новою Стратегією державної міграційної політики мають стати стримування темпів виїзду населення з України; сприяння поверненню мігрантів, що виїхали раніше, та репатріація представників діаспори; збільшення віддачі від застосування людського капіталу українців, які вже вибрали шлях міграції.

Вищеназвані пріоритети дозволяють сформулювати систему заходів державного фінансового регулювання міграційних процесів, що спрямовані на покращення міграційного клімату в умовах євроінтеграції України. Серед них найбільш актуальними, на наш погляд, є наступні.

1. Ліквідація дисбалансу у фінансовій системі країни. Так, на сьогодні в

Україні зовнішні запозичення використовуються для поповнення міжнародних (золотовалютних) запасів Національного Банку України, рефінансування банківської системи і повернення попередніх боргів, а не для розвитку економіки. Необхідно припинити жити в борг і мобілізувати в економіку значні фінансові ресурси, які знаходяться на руках у населення внаслідок вилучення з банків депозитів і отримання грошових переказів від трудових мігрантів. Так, за оцінками фахівців, всього за період з листопада 2013, коли почався Майдан, і до кінця 2015 року населення забрало з банків депозитів в гривні на суму 75 млрд. грн., а депозитів у валюті - на суму 14 млрд.

дол. [19]. Щоб залучити весь цей фінансовий ресурс в економіку України, потрібно повернути довіру населення до фінансових інститутів.

2. Фінансування державою або часткове фінансування спільно з європейськими інвесторами структурної перебудови вітчизняної промисловості на основі інноваційного розвитку. Суспільно регульований розвиток пріоритетних в інноваційному відношенні галузей означає і модифікацію соціальних структур на національному рівні, підвищення добробуту населення, поліпшення якості та умов праці людей [20, с. 280]. Крім того, результатом інноваційного розвитку стане впровадження у виробництво сучасних ресурсозберігаючих технологій. Це дозволить промисловим підприємствам зменшити матеріальну складову собівартості і, відповідно, збільшити витрати на оплату праці, забезпечуючи працівникам гідний рівень заробітної плати, а також підвищити власну конкурентоспроможність і успішно розвивати бізнес на принципах корпоративної соціальної відповідальності, інвестуючи в людський капітал.

3. Залучення в економіку прямих інвестицій, зокрема від європейських інвесторів, соціальним ефектом від яких буде створення нових робочих місць, зниження соціальної напруженості, відновлення промисловості та інфраструктури депресивних територій.

4. Формування інвестиційних ресурсів в соціальній сфері з використанням, поряд з традиційними, нових джерел фінансових коштів (фінансові ресурси державних і громадських організацій, підприємств, доходи від цінних паперів). Для того щоб ці джерела реально функціонували, необхідні умови, які зроблять фінансові інвестиції в соціальний сектор достатньо привабливими. З цією метою необхідно диференціювати інструменти фінансового ринку і забезпечити їм відповідну державну підтримку [20, с. 281].

5. Кардинальна реформа податкової системи, яка повинна бути узгоджена із завданням побудови в країні соціально-орієнтованої ринкової економіки європейського типу, становлення якої передбачає істотне

підвищення державних витрат на розвиток охорони здоров'я, соціального забезпечення, соціального страхування, освіти, науки, культури тощо. В таких умовах мова йде не про зниження податків, що може привести до значних втрат для бюджету (адже податкове навантаження на заробітну плату в Україні становить 41,5%, що відповідає середньому по Європі 40% [21]), а про комплексні заходи, покликані відродити довіру бізнесу до держави, заохочувати підприємництво та збільшення кількості робочих місць, вивести значну частину економіки з тіні, стимулювати бізнес виплачувати працівникам «білу» зарплату (за різними оцінками, від 40 до 60% роботодавців частину зарплати виплачують у конвертах [21]). Дуже важливо впровадити прогресивну систему оподаткування, забезпечити податкові пільги при створенні нових робочих місць, при запуску проектів створення нових виробництв.

6. Регулювання інфляції, темпи зростання якої в Україні починаючи з 2014 р. значно перевищують темпи зростання заробітної плати, що призвело до зниження реальних доходів населення і його значної соціальної диференціації (Додаток Д). В рамках регулювання інфляції державою повинні проводитися антиінфляційні дії з метою стримування інфляційних процесів, які є комплексом заходів у сфері фінансів, грошового обігу, кредиту, валютнокредитних відносин, соціальної політики.

7. Фінансування соціальних програм для внутрішньо переміщених осіб, що допоможе створити умови для ефективною і безпечною внутрішньої міграції як альтернативи міграції до ЄС. Такі програми можуть включати фінансування будівництва житла та надання пільгового іпотечного кредитування, фінансування перенавчання внутрішньо переміщених осіб, надання грантів на відкриття власного бізнесу.

Незважаючи на непрямий характер впливу вищезазначених заходів фінансового регулювання на міграційні процеси (безпосередньо регулювання піддаються не самі міграційні процеси, а соціально-економічні умови, в яких вони здійснюються), їх значення для стримування потоку економічних мігрантів з України є величезним. Ключовим при цьому є підвищення рівня

життя населення як єдина можливість запобігти масовому відтоку за кордон вітчизняних фахівців, особливо молодих.

Фінансові інструменти державного регулювання міграційних процесів можуть також бути широко використані для повернення українських мігрантів на батьківщину. Для цього, поряд із запропонованими вище фінансовими заходами щодо поліпшення соціально-економічних умов в Україні, необхідно здійснення наступних заходів [13]:

- надання фінансової допомоги для забезпечення доступу реемігрантів до професійного навчання або перепідготовки, а також до бізнес-курсів для бажаючих відкрити власну справу;
- впровадження державної системи кредитування реемігрантів, які бажають відкрити власну справу в Україні;
- встановлення податкових пільг для тих реемігрантів, які вкладають зароблені за кордоном кошти у відкриття власного бізнесу в Україні;
- скасування митних зборів на ввезення мігрантами обладнання з країн ЄС з метою створення власного бізнесу в Україні.

Важливими заходами також є розробка і впровадження на основі часткового фінансування спільних з країнами ЄС проектів добровільного повернення та реінтеграції мігрантів на батьківщину.

Збільшення віддачі від застосування людського капіталу українців, які вже обрали шлях еміграції та постійно проживають в країнах ЄС, може бути забезпечено за допомогою:

- проведення політики заохочення валютних переказів мігрантів, в тому числі введення пільгових поштових і телеграфних тарифів на перекази;
- залучення валютних депозитів мігрантів в економіку України шляхом встановлення більш високого відсотка в порівнянні з внутрішніми вкладками і впровадження системи державних гарантій на валютні депозити.

Задля посилення захисту прав та інтересів українських працівників в країнах ЄС необхідно проводити переговори з країнами ЄС щодо розширення легальних каналів працевлаштування українців на їх території; гарантій їх прав,

зокрема, в сфері соціального забезпечення; надавати мігрантам надійну інформацію щодо їх прав через дипломатичні представництва за кордоном, колцентри та веб-сайти державних органів в Україні, а також через мережу громадських організацій та української діаспори.

Вагомим шляхом запобігання поступовому перетворенню трудової міграції громадян України до ЄС на постійну є сприяння розвитку циркулярної моделі міграції між Україною та країнами ЄС як альтернативи переселенським міграціям, а також спільна розробка механізмів її запровадження [10, 16, 22]. Доцільним є продовження переговорів з державами - членами ЄС щодо застосування спрощеного режиму перетинання державного кордону громадянами України, зокрема тими, які проживають у прикордонних районах України; визначення переліку обставин, за яких може здійснюватися спрощений прикордонний контроль.

Безумовно, регулювання міграційних процесів є складною системою, на яку впливають безліч чинників. У зв'язку з цим запропонований перелік заходів не є вичерпним, а лише відповідає найбільш актуальним для України викликам в сфері міграції в умовах євроінтеграції. Слід зауважити, що в сучасному глобалізованому світі міграція – це явище неминуче, і домогтися радикального зменшення міграційних потоків неможливо. Фінансове регулювання міграційних процесів має здійснюватися в комплексі з іншими методами регулювання в рамках державної міграційної політики України з метою отримання державою і суспільством максимальних вигод від міграції на шляху до майбутнього членства України в ЄС.

Висновки до розділу 3

Проаналізувавши особливості регулювання міжнародних міграційних процесів в Україні, ми зробили наступні висновки:

1. У 2011 році була затверджена Концепція державної міграційної політики України - перший документ, в якому визначені стратегії, пріоритети

та напрямки міграційної політики, розроблені відповідно до національних інтересів України. Пріоритети державної міграційної політики в частині регулювання трудових міграцій сформовані виходячи з запобігання таких загроз національній безпеці України. У вересні 2019 р. «Кабінет міністрів України прийняв рішення уповноважити Міністерство розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства здійснювати регулювання трудової міграції українців.

2. Для комплексності аналізу, а також чіткості постановки цілей і завдань, пропонуємо в структурі внутрішньої політики виділити ще один важливий блок, що стосується зовнішньої міграції. При цьому слід пам'ятати, що проблеми, пов'язані з нею, вирішуються всередині країни. Важливим завданням міграційної політики на сьогоднішній день виступає також запобігання масової еміграції українців за кордон шляхом впливу на фактори, які стають її причинами.

3. Всі країни з перехідною економікою застосовували одні й ті ж три ключові стратегії, рекомендовані Вашингтонським консорціумом (приватизація, лібералізація цін і торгівлі та макроекономічна стабілізація), проте темпи, масштаби і способи їх здійснення серйозно різнилися між собою.

ВИСНОВКИ

Міжнародна міграція є важливим елементом формування складу і чисельності населення, фактором впливу на соціально-економічний розвиток та міжнародні економічні відносини. Економічна міграція – це найбільш поширений вид міжнародної трудової міграції, а також одна з основних форм міжнародних економічних відносин.

Економічна (трудова) міграція має на увазі зміну місця розташування в зв'язку з пошуком роботи або просуванням по службі. У спеціалізованій літературі цей тип найчастіше пов'язують з поширенням глобалізації та тісною інтеграцією національних економік. Крім цього, економічні причини міграції включають укладення між країнами угод про вільну торгівлю.

Люди переселяються в силу різних причин. Їх можна розділити на чотири групи: економічні, соціальні, політичні та екологічні. Виділяють різні класифікаційні підходи до трудової міграції за причинами. Найбільш частотними є економічні та соціальні причини. Економічні причини: нерівномірність економічного розвитку; прискорення інтернаціоналізацію виробництва; нерівномірність процесів накопичення капіталу у різних країнах; зміни у розміщенні виробництва; кон'юнктура ринків праці та структура зайнятості; суттєва різниця в оплаті за кількісними і якісними показниками в різних країнах. Соціальні причини: прагнення до підвищення рівня матеріального добробуту та поліпшення умов праці та життя; етнічно-культурна близькість країни міграції; тяжіння до реалізації потреб у розвитку особистості тощо.

В Україні міграційні процеси є об'єктом державного регулювання, що зазначено в Концепції державної міграційної політики, яка спрямована на захист національних інтересів держави в сфері міграції та на забезпечення

сталого розвитку. У багатьох країнах регулювання міграційних процесів здійснюється переважно за допомогою застосування адміністративно-правових і контрольних інструментів. Більш ефективні в довгостроковій перспективі інструменти економічного, в тому числі фінансового регулювання. Поки що недостатньо ефективно використовуються в країнах, які стикаються з загрозою міграційного втрат працездатного населення.

ЄС на сьогодні є найбільш привабливим регіоном світу для українських мігрантів, особливо багата чисельність у Польщі, Чеській Республіці та Італії. В країнах ЄС українців приваблює демократичне суспільство, високий рівень життя та соціальні стандарти, гідна оплата праці, дотримання прав і свобод людини, ліберальне законодавство щодо підтримки біженців, географічна близькість. Безвізовим режимом з країнами ЄС вже користуються численні громадяни України. Серед його головних переваг – зміцнення довіри до України з боку міжнародного співтовариства, спрощення подорожей для українських громадян до країн Шенгенської зони, зменшення адміністративних бар'єрів та витрат.

Значна частина зовнішніх трудових міграцій в Україні має циклічній та сезонний характер. Трудова міграція більш поширені серед чоловіків – вони складають дві третини від загальної кількості трудових мігрантів. Переважна кількість українських трудових мігрантів зайняті в будівництві, сільському господарстві, діяльності домашніх господарств, готельно-ресторанному господарстві. В структурі персоналу за кваліфікаційним рівнем найбільша частина – представники найпростіших професій.

Найбільша кількість українців виїжджають до Європи, а найменша – до Австралії та Океанії. Серед європейських країн найбільше українців у 2018 році мігрувало до Російської Федерації, а також до Німеччини, Польщі та Білорусі.

Для української економіки та суспільства трудова міграція до ЄС має як позитивні, так і негативні наслідки. В Україні в 2014-2016 роках спостерігається різкий перекис міграційних потоків в сторону еміграції,

переважно трудової. Однак найбільш загрозовою тенденцією є поступове перетворення трудової міграції на постійну.

З метою регулювання міграційних потоків Угодою передбачається запровадження всеохоплюючого діалогу щодо ключових питань у сфері міграції, включаючи нелегальну міграцію, протидію торгівлі людьми тощо. В сфері регулювання міграційних процесів між Україною та ЄС в рамках Угоди про асоціацію здійснено серйозний прорив в удосконаленні міграційного законодавства та управління міграцією.

В «Концепції державної міграційної політики» сформовані стратегічні напрями державної міграційної політики України та механізми їх реалізації, але вона дуже обмежено враховує подальші євроінтеграційні перспективи України. З огляду на соціально-економічну і демографічну ситуацію в Україні та новітні глобальні та локальні зміни, уряд України прийняв нову Стратегію державної міграційної політики, покликану забезпечити дотримання інтересів громадян України, українців за кордоном та іноземців в Україні.

Заходи державного фінансового регулювання міграційних процесів, що спрямовані на покращення міграційного клімату в умовах євроінтеграції України: ліквідація дисбалансу у фінансовій системі країни, фінансування державою або часткове фінансування спільно з європейськими інвесторами структурної перебудови вітчизняної промисловості на основі інноваційного розвитку, залучення в економіку прямих інвестицій, зокрема від європейських інвесторів, формування інвестиційних ресурсів в соціальній сфері з використанням, поряд з традиційними, нових джерел фінансових коштів, кардинальна реформа податкової системи, регулювання інфляції, фінансування соціальних програм для внутрішньо переміщених осіб. Фінансові інструменти, що можуть бути використані для повернення українських мігрантів на батьківщину, засновані на забезпеченні фінансування і наданні різноманітних пільг для реемігрантів, що бажають започаткувати власний бізнес в Україні. Запропонований перелік заходів не є вичерпним, а лише відповідає найбільш актуальним для України викликам в сфері міграції в умовах євроінтеграції.

Необхідність державного фінансового регулювання обумовлена тим, що держава повинна забезпечувати фінансовими ресурсами суспільні потреби, які не можуть бути задоволені за допомогою функціонування ринкового механізму. Заходи фінансового регулювання, на відміну від адміністративноправового, опосередковано впливають на міграційні процеси через соціальні стандарти.

Фінансове регулювання міграційних процесів має здійснюватися в комплексі з іншими методами регулювання в рамках державної міграційної політики.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. GDP (current US\$). World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files [Електронний ресурс] / Сайт Світового Банку. – Режим доступу: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.МКТР.CD?year_high_desc=false.
2. Asylum and managed migration [Електронний ресурс] / Сайт Eurostat. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
3. О.А. Малиновська. Зовнішня міграція громадян України в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: виклики та шляхи реагування [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/bezviz-6eaa1.pdf>.
4. 400 тисяч українців вже скористались безвізовим режимом з ЄС [Електронний ресурс] / Агенція інформації та аналітики Galinfo. – Режим доступу: https://galinfo.com.ua/news/400_tysyach_ukrainsiv_vzhe_skorystalys_bezvizovym_rezhymom_z_ues_279927.html.
5. Про Концепцію Державної міграційної політики. Указ Президента України № 622/2011 від 30.05.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/622/2011>.
6. Державне фінансове регулювання економічних перетворень: монографія / І.Я. Чугунов, А.В. Павелко, Т.В. Канєва, та ін.; за заг. ред. А.А. Мазаракі. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. – 376 с.
7. Міграція як чинник розвитку в Україні [Електронний ресурс] / К.:МОМ, 2016. – Режим доступу: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf.

8. Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми: Україна, 2015 [Електронний ресурс] / Міжнародна організація з міграції (МОМ). – Режим доступу: http://iom.org.ua/sites/default/files/pres_kit_gfk_iom2015_ua_fin_3_2.pdf.
9. Міграція в Україні: факти і цифри 2016 [Електронний ресурс] / Міжнародна організація з міграції (МОМ). – Режим доступу: http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf.
10. Проект «Прогноз міграції між ЄС, країнами Вишеградської четвірки та Східною Європою: наслідки скасування візового режиму». Червень 2014 р. [Електронний ресурс] / Центр східних досліджень. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files//Projects/2013/visegrad_b/210x297_184pp_IER_Research_v3.pdf.
11. Міграційний профіль України 2016 [Електронний ресурс] / Державна міграційна служба України. – Режим доступу: https://dmsu.gov.ua/assets/files/mig_profil/mig_prifil_2016.pdf.
12. O. Pozniak. External Labour Migration In Ukraine As A Factor In SocioDemographic And Economic Development [Електронний ресурс] / CARIM-East Research Report 2012/14. – Режим доступу: <http://www.carimeast.eu/media/CARIM-East-2012-RR-14.pdf>.
13. О. А. Малиновська. Щодо необхідності розробки і затвердження нової редакції Концепції державної міграційної політики України. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1762>.
14. Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$) [Електронний ресурс] / International Monetary Fund. – Режим доступу: https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?end=2016&locations=UA&name_desc=false&start=2013&view=chart.
15. Рибаківа Т.О. Стан та перспективи трудової міграції між Україною та Європейським Союзом в умовах євроінтеграції // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». – 2016. – Вип. 7. Ч. 3. – С. 45-49.

16. Міграційна політика Європейського союзу: виклики та уроки для України / О. А. Малиновська. – К.: НІСД, 2014. – 48 с.
17. Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс] / Урядовий портал. – Режим доступу:
http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344&cat_id=223223535.
18. Україна прийняла нову стратегію державної міграційної політики, розроблену за підтримки МОМ / Официальный сайт представительства Международной организации по миграции в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://iom.org.ua/ua/ukrayina-pryynyala-novu-strategiyuderzhavnoyi-migraciyu-noyi-polityky-rozroblenu-za-pidtrymku-mom>.
19. Скільки денег українці забрали из банків в 2015 году? [Електронний ресурс] / Канал 112 UA. – Режим доступу: <https://112.ua/mnenie/skolko-denegukraincy-zabrali-iz-bankov-v-2015-godu-278182.html>.
20. Тропіна В.Б. Фінансове регулювання соціального розвитку суспільства: монографія / В.Б. Тропіна. – К.: НДФІ, 2008. – 368 с.
21. Податки по-новому: скільки українці "платять" державі і чи потрібно знижувати податки [Електронний ресурс] / Інтернет-портал «Сьогодні». – Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/nalogi-povomuskolko-ukraincy-platyat-gosudarstvu-i-nuzhno-li-snizhat-nalogi--793142.html>.
22. Migrants in Europe. A Statistical Portrait of the First and Second Generation [Електронний ресурс] / Eurostat (2011) . – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-statistical-books/-/KS-31-10-539>.
23. Індекс глобалізації KOF. URL: <https://www.kof.ethz.ch/en/forecasts-andindicators/indicators/kof-globalisation-index.html>.
24. Івахнюк І.В. Міжнародна трудова міграція . Економічний факультет МГУ, ТЕІС, 2005. С. 286.

25. Кваша О.С. Зовнішні міграційні процеси трудових ресурсів: фактори, стан та наслідки для України. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 535–540.
26. Кібанова О. Зарубіжний досвід регулювання зайнятості та безробіття. *Кадровий менеджмент*. 2014. № 6 (9). С. 103–114.
27. Колосниціна М. Г., Суворова И. К. Международная трудовая миграция: теоретические основы и политика регулирования. *Экономический журнал ВШЭ*. – 2005. № 4. С. 543–565.
28. Концепція державної міграційної політики України від 30.05.2011 № 622/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/622/2011>.
29. Кукурудза І.І., Ромащенко Т.І. Україна у світових процесах трудової міграції: монографія. Черкаси, 2012. 252 с.
30. Купець О.В., Малиновська О.А. Міграція та економічний розвиток України: чи використовується потенціал трудових мігрантів, які повертаються на батьківщину? Соціально-економічні та етнокультурні наслідки міграції для України: зб. матеріалів наук.-практ. конф.: 27.09.11 / НІСД. Київ, 2011. 344 с.
31. Курій Л.О. Регулювання міграційного перерозподілу людського потенціалу на міжнародному та національному рівнях. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2014. № 3, Т. 2. С. 70–74.
32. Лагуніна О. Особливості міжнародної міграції в Україні та світі. *Економічна думка*. 2016. № 4. С. 7–11.
33. Лошенко О. В. Особливості розвитку міжнародної трудової міграції. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2017. №15. С. 26–30.
34. Лошенко О. В. Регулювання міжнародної трудової міграції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук. Київ, 2017. 26 с.

35. Майданік І.П., Малиновська О.А. Підприємницький потенціал дітей трудових мігрантів в Україні. Соціально-економічні та етнокультурні наслідки міграції для України: зб. матеріалів наук.-практ. конф.: 27.09.11. / НІСД. Київ, 2011. 344 с.

36. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія / НІСД. Київ, 2018. 472 с.

37. Малиновська О.А. Україна, Європа, міграція: міграція населення України в умовах розширення ЄС / Бланк-прес. Київ, 2004. 171 с.

38. Малиха М.І. Теоретичне осмислення сутності поняття «міграція» в політичній науці. *Науковий журнал «Політикус»*. 2016. № 2. С. 16–19.

39. Массей Д. Синтетическая теория международной миграции. *Мир в зеркале международной миграции*. М., 2002. № 10. С. 103–109.

40. Минэкономики поручили регулировать трудовую миграцию украинцев. URL: <https://hromadske.ua/ru/posts/minekonomiki-poruchili-regulirovat-trudovuyumigraciyu-ukraincev>.

40. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>. RL:

41. П'ятковська О.Р. Вплив зовнішньої трудової міграції на добробут населення України). Соціально-економічні та етнокультурні наслідки міграції для України: зб. матеріалів наук.-практ. конф.: 27.09.11 / НІСД. Київ, 2011. 344 с.

42. Порахували українців: на Закарпатті залишилося на чверть населення менше. URL: <http://politika.ko.net.ua/?p=10067>.

43. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету міністрів України від 12.07.2017 № 482–р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80>.

44. Римаренко Ю.І. Міжнародне міграційне право: підручник / [Київський інт внутрішніх справ, \[та ін.\]](#). Київ, 2007. 639 с.

45. Романенко І. О. Статистичний аналіз трудової міграції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук. Київ, 2015. 20 с.

46. Савченко Т. Аналіз міграційної кризи в Україні та країнах Євразії.

Науковий вісник РДГУ. 2019. № 2(17). С. 120–126.

47. Скільки українців виїхало за кордон і що з цим робити державі.
URL: <https://ces.org.ua/migration/>.

48. Сколько денег заробитчане перевели в Украину в 2019 году.
Данные НБ. URL: <https://minfin.com.ua/2020/02/04/40656721/>.

49. Танчин І.З. Соціологія: Навч. посіб. / 3-тє вид., перероб. і доп. Київ, 2008.

351 с.

50. Топ-10 стран по переводам от мигрантов. Данные Приватбанка.
URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2019/04/15/647018/>.

51. Трудовые мигранты дали бюджету в 5 раз больше, чем инвесторы.
URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-russian-43490942>.

52. У Польщі стурбовані можливим відтоком українських заробітчан до Німеччини. URL: <https://ua.112.ua/svit/u-polshchi-sturbovani-mozhlyvym-vidtokomukrainskykh-zarobitchan-do-nimechchyny-474732.html>.

53. Харитоненко Г.І., Дмитренко В.М. Європейська міграційна криза: статистика, цифри та факти. *Економічний форум*. 2018. № 2. С. 7–9.

54. Черномаз К.Г., Овсяк Є.В., Коваленко Є.В. Тенденції міжнародної трудової міграції та її вплив на соціально-економічний розвиток країни. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2018. № 18. С. 86–92.

55. Шиманська К.В. Міграція людських ресурсів в умовах геоелектронічних трансформацій: регіональний вимір: монографія / ЖДТУ. Житомир, 2017. 588 с.

56. Шнурова І. Міжнародна економічна інтеграція на сучасному етапі розвитку. *Міжнародний менеджмент*. 2017. № 4. С. 23–28.

57. Шумилов О. В. Международное трудовое и миграционное право СНГ: дисс. ... канд. юр. наук. М., 2007. 96 с.

58. Ялович О. Особливості євроінтеграційного курсу України. *Стратегічні пріоритети*. 2019. № 2. С. 7–12.
59. Ярова Л.В. Сценарії розвитку євроінтеграційної стратегії України. *Економічний часопис*. 2018. № 4. С. 25–32.

ДОДАТОК А

Таблиця 2.4 Безробітне населення (за методологією МОП) за тривалістю пошуку роботи у 2012-2020 рр.

Роки	Безробітне населення у віці 15-70 років, усього, тис. осіб	З них особи, які шукали роботу, намагались організувати власну справу		у тому числі за тривалістю пошуку роботи						Середня тривалість пошуку роботи, міс.
		у % до всіх безробітних	усього, тис. осіб	до 1 міс.	1-3 міс.	3-6 міс.	6-9 міс.	9-12 міс.	більше 12 міс.	
				у % до загального підсумку						
2012	1 661,9	96,8	1 608,4	11,8	27,7	23,2	10,4	6,6	20,3	6
2013	1 589,8	97,0	1 542,4	11,9	25,9	22,4	10,6	7,1	22,1	6
2014	1 510,4	97,6	1 473,7	11,0	26,9	23,8	10,4	6,4	21,5	6
2015	1 847,6	97,5	1 801,6	13,4	31,7	25,1	10,2	6,8	12,8	5
2016	1 654,7	97,7	1 617,4	10,5	23,3	23,9	11,0	7,3	24,0	7
2017	1 678,2	97,4	1 634,8	10,5	26,2	21,6	10,0	6,4	25,3	7
2018	1 698,0	97,9	1 662,5	12,0	26,1	19,3	9,5	6,4	26,7	7
2019	1 578,6	97,9	1 546,0	11,7	28,8	22,8	9,0	6,1	21,6	6
2020	1 487,7	1 441,7	96,9	17,4	22,2	28,9	11,2	7,2	13,1	5

Джерело: складення на основі даних [19]